

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет соціології
Кафедра соціальних структур та соціальних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЯК ЧИННИК ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ»

Спеціальність: 054 «Соціологія»

Освітня програма: «Соціологія»

Освітній ступінь: бакалавр

Кваліфікація: бакалавр з соціології

Авторка:

Сокоренко Анна Олександрівна,
студентка 4 курсу

Наукова керівниця:

Кузьменко Тетяна Миколаївна,
кандидат соціологічних наук, доцент

Бакалаврська робота допущена до захисту
рішенням кафедри *соціальних структур та соціальних відносин*

Протокол № _____ від « ____ » _____ 2021р.

Зав. кафедри _____ проф. Мазурик О.В.

Київ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1	6
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ЯК ЧИННИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ	6
1.1 Поняття “соціальний стереотип”: визначення, процес формування, властивості. Поняття “гендерний стереотип” та його особливості.....	6
1.2 Соціальні функції гендерних стереотипів: конструктивні та деструктивні. Гендерні стереотипи як чинник домашнього насильства	10
1.3 Гендерно зумовлене домашнє насильство у “близькості” та концептуальні засади дослідження гендерних стереотипів в основі моделей гендерних відносин.....	16
Висновки до першого розділу	21
РОЗДІЛ 2	23
ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАХІДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНИЙ ФЕНОМЕН ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ.....	23
2.1 Вітчизняні дослідження гендерних стереотипів в контексті насильства над жінками.....	23
2.2 Західні дослідження гендерних стереотипів як чинників віктимізації жінок та чоловіків у ситуаціях домашнього насильства.....	29
Висновки до другого розділу	34
РОЗДІЛ 3	35
ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА СТАВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ ДО ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	35
3.1 Програма дослідження на тему “Ставлення респондентів до гендерних стереотипів та суспільної проблеми замовчування домашнього насильства над жінками”	35

3.2 Аналіз результатів дослідження	38
Висновки до третього розділу	50
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні тенденції, породжені боротьбою за рівні права людей, сприяють посиленню уваги дослідників до вивчення проблем гендерної рівності, а також – проявів девіантної поведінки у гендерних відносинах. Такий феномен як домашнє насильство над жінками, хоча і є активно досліджуваною проблемою у соціології, однак вітчизняна наукова база дещо поступається місцем західній у кількості емпіричного матеріалу стосовно впливу соціальних конструктів, такого як гендерний стереотип, на ставлення суспільства до проблеми і, відповідно, ситуацію насильства над жінками загалом (замовчування).

Дослідження гендерних стереотипів як соціально обумовлених конструктів, що впливають на погіршення ситуації із домашнім насильством в Україні – дещо ризиковане та експериментальне дослідження, оскільки емпірично продемонструвати як соціальний стереотип здатен видозмінювати динаміку проявів домашнього насильства над жінками майже неможливо. Однак, дослідження чинників гендерно обумовленого насильства по відношенню до жінок чи чоловіків, без згадки про вплив гендерних стереотипів на це явище, є досить некоректним, оскільки одними із найпоширеніших проблем стосовно ситуації із домашнім насильством в Україні є віктимізація жертв та замовчування проблеми, - негативні явища, що посилюються або послаблюються під впливом суспільного тиску.

Гендерні стереотипи є складовими уявлення особистості про власну гендерну ідентичність, моделі гендерної поведінки, яким вона має слідувати, і, відповідно, - власних гендерних ролей та норм, що вона має виконувати. Ми вважаємо, що такі соціальні конструкти як стереотипи, норми, уявлення та очікування, виконують не лише конструктивні, але й також деструктивні функції, які призводять до послаблення позицій індивіда в соціальній ієрархії, що безперешкодно призводить до його пригнічення у владних відносинах в суспільстві. Відповідно, в контексті дослідження домашнього насильства, слід розглянути як гендерні стереотипи, що є елементами соціальних очікувань

суспільства, виступають чинником упередженого ставлення до жертв насильства у близькості, безпека яких може залежати від відповідності їхньої поведінки суспільним очікуванням.

Об'єкт роботи – гендерні стереотипи.

Предмет роботи – вплив гендерних стереотипів на ситуацію домашнього насильства в Україні.

Мета роботи – визначити роль гендерних стереотипів у замовчуванні та віктимізації жертв домашнього насильства, а також - практично дослідити, як гендерні стереотипи впливають на ставлення суспільства до проблеми домашнього насильства в Україні.

Завдання:

- 1) Розкрити сутність та охарактеризувати поняття гендерного стереотипу та його функції;
- 2) Розглянути соціологічну теоретичну базу дослідження гендерних стереотипів як чинника насильства над жінками;
- 3) Виконати предметне дослідження проблеми гендерно обумовленої віктимізації жертв насильства у близькості та ролі гендерних стереотипів в цьому процесі на прикладі вітчизняних та західних досліджень;
- 4) Провести та проілюструвати результати власного дослідження на тему “Гендерні стереотипи респондентів та їх роль у формуванні ставлення суспільства до жертв домашнього насильства”;
- 5) Надати рекомендації, розроблені на основі проведеного практичного дослідження з даної теми.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ЯК ЧИННИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ

1.1 Поняття “соціальний стереотип”: визначення, процес формування, властивості. Поняття “гендерний стереотип” та його особливості

Поняття “соціальний стереотип” вперше з’являється в роботі В. Ліппмана “Суспільна думка”, в якому американський соціолог надає таке визначення: “соціальний стереотип – це спрощене, вже існуюче в суспільній думці уявлення, що не походить від власного досвіду конкретного індивіда. Стереотипи впорядковані, схематичні, обумовлені культурою тих образів світу, які спрощують процес пізнання; захищають цінності, норми та принципи; формують традиції та звички” [Ліппман, 2004: ст. 45-57]. Таке спрощене уявлення світу людина використовує для його поділу на “знайоме” та “не знайоме”, відповідно, - стереотипне уявлення не лише виконує допоміжну (або адаптивну) функцію, але й також формує упереджене ставлення та установки, які, в залежності від випадку, можуть виконувати деструктивні функції.

Сучасники Ліппмана пов’язували походження та поширення стереотипів із посиленням впливу ЗМІ (перша половина 20-го століття пов’язана із активним розвитком кіноіндустрії, радіо та видавництва). Американський дослідник Р. О’Хара в своїй роботі “Засоби масової інформації для мільйонів” виділяє три етапи формування стереотипів: вирівнювання, посилення та асиміляція [Мельник, 1996: ст. 157]. На початку, складний диференційований об’єкт зводиться за вже відомими критеріями та ознаками до одного (вирівнювання); згодом, за наявними ознаками “вирівнювання” цей об’єкт виділяється з поміж інших та набуває власних характеристик. В результаті, вирівняні та посилені ознаки створюють кінцевий образ та

уявлення, яке й слід вважати стереотипним. В процесі вирівнювання та посилення, стереотип набуває властивих лише йому, відносного до інших явищ, значення. Якщо ж порівнювати стереотип із фактами (відомими та перевіреними явищами, які вважаються категоричними через те, що вони можуть бути перевірені об'єктивно зумовленими причинами), категоричність стереотипів полягає якраз у власних відчуттях, емоціях та враженнях, що обумовлює їх суб'єктивність. Ситуація, в якій опиняється людина, вимагає оперативних дій, що призводить до автоматично реагування. В такому випадку, стереотип відіграє ключову роль в цій реакції: створене на основі загальних уявлень про подібні (схожі) явища знання, забарвлені емоційно (оскільки так психіка людини адаптується до безпечних та небезпечних умов завдяки інстинкту самозбереження), стереотипне мислення допомагає зорієнтуватися в новому оточенні та пристосуватись до нових умов, що існують або існували в звичному для цієї людини середовищі.

Щодо походження стереотипу та його природи, існують такі версії: стереотип формується спеціально у відповідь до певного соціального запиту, який існує лише завдяки процесові соціалізації, а не на основі власних почуттів та емоцій; стереотип все ж переважно походить від емоційної складової чуттєвого сприйняття світу; стереотип посилюється завдяки діям нав'язаних апріорних суджень, що підживлюються свідомістю та є наміряно нав'язаними масовій свідомості, – стихійний характер виникнення стереотипів [Липпман, 2004: ст. 45-57].

В. Дауз, розглядаючи соціальний стереотип в контексті взаємовідносин “особистість – суспільство”, поділяє стереотипи на чотири групи: індивідуально-психологічні особливості формування стереотипів по відношенню до соціуму; уявлення соціального характеру, створені при міжособистісних зв'язках та контактах; колективні уявлені, сформовані в міжгрупових відносинах та є соціальними конструктами. Відповідно до такої класифікації, також можна простежити на які етапи поділяється процес

утворення та розповсюдження стереотипів: від індивідуально-психологічного уявлення стереотип досягає соціального значення під час реалізації міжособистісних контактів, які, в свою чергу, відбуваються всередині та ззовні міжгрупового середовища, - таким чином стереотип досягає масового сприйняття та стає соціальним конструктом в масовій свідомості [Суходольська, 2009: ст. 28].

Як соціальний конструкт, стереотипи виконують соціальні та психологічні функції. За А. Тешфелом, до соціальних функцій стереотипів можна віднести такі: пояснення відносин між індивідами та групами у пошуку причин соціальних подій (часто – негативних); виправдання обраних дій існуючою групою щодо чужої групи (міжгрупові відносини). Психологічною функцією стереотипу (за Тешфелом) є спрощення та систематизація великої кількості інформації, яку людина отримує із зовнішнього середовища [Тешфел, 1981: ст. 144-167]. Стереотипи також виконують як позитивні, так і негативні функції. По-перше, стереотипне мислення допомагає особистості розрізнити інші стереотипні уявлення у суспільстві та налагоджувати (або погіршувати) соціальний взаємозв'язок (соціальна функція). По-друге, стереотипи відмежовують “своє” та “чуже” всередині однієї групи по відношенню до іншої (консолідуюча функція). По-третє, стереотипи оптимізують роботу людського мозку, який щоденно має опрацьовувати велику кількість інформації (оптимізуюча (психічна) функція) [Магдюк, 2011: ст. 7-10].

Щодо структури, стереотип діє на двох рівнях: когнітивний та ціннісний. На когнітивному рівні людина отримує інформацію щодо об'єктивної дійсності, яка згодом трансформується в стереотипне судження за умов схематичного та генералізованого змісту. Така схематичність дійсності (або її викривлення) є однією з ключових ознак стереотипів. На ціннісному рівні виявляється суб'єктивність стереотипу як одна з його ключових ознак: як результат сприйняття світу людиною, стереотип пов'язаний із почуттями,

емоціями, симпатією та антипатією. Ціннісний рівень зумовлює суб'єктивність стереотипу як такого, однак не слід вважати, що на цьому рівні відсутня раціональна складова сприйняття та формування уявлень (стереотипів) взагалі, оскільки будь-який стереотип має когнітивну природу, тобто походить від певного, навіть мінімального, знання про той чи інший об'єкт [Липпман, 2004: ст. 45-57].

Стереотип, як узагальнене явище, що складається із групи різних складників та ознак, ідентифікує групу або суспільство з його представниками: стереотипізація є спрощеним уявленням диференційованих та складних понять, деякі з яких об'єднуються задля створення певного образу, - так виявляється репрезентативна функція стереотипу, завдяки якій вони існують в різних формах та класифікуються за різними видами. Стереотипи репрезентують різні аспекти культури суспільства (гендерні, етнічні, професійні, політичні, конфесійні, побутові, естетичні і т. д.). Різноманітність видів стереотипів, залучення різних сфер життя суспільства та ролі, що стереотипи в ньому виконують, обумовлюють ідентифікацію членів суспільства за цими стереотипами [Липпман, 2004: ст. 45-57].

В дослідженні впливу стереотипів на домашнє насильство необхідним є розглянути такий вид стереотипів, як гендерний. Гендерні стереотипи – це існуючі у суспільстві уявлення про гендерні ролі та моделі поведінки, обумовлені наявними гендерами, переважно чоловіками та жінками [Магдюк, 2011: ст. 7-10]. Необхідність гендерних стереотипів полягає у підтримці та збереженні, або ж розподілі та ратифікації гендерних ролей та їх виконання. Гендерні стереотипи умовно розподіляються на такі три групи: відношення до першої групи полягає у розподілі гендерів за природньо властивим їм ознакам та психологічному уявленні про те, що ці природні ознаки створюють відмінності та протилежності маскулінності та фемінності (репродуктивна функція жінок обумовлює їх покірність та осілість, фізична перевага чоловіків – мужність та сила, і т. д.); до другої групи стереотипів відносяться ті, що

походять від соціального призначення гендерів (відповідно до їх професійної діяльності, наприклад жінки – родина, чоловіки – професійні ролі); третя група стереотипів – стандартизація уявлень про зміст праці чоловіків та жінок (сферу обслуговування та догляду – жінки, підприємницька діяльність та управління – чоловіки) [Магдюк, 2011: ст. 7-10].

Гендерні стереотипи відмежовують чоловіків та жінок у суспільстві. Такого роду сегрегація обумовлює обмеження одних та свободу інших. Саме тому дослідження домашнього насильства в контексті впливу стереотипів на дане явище має відбуватись конкретно у співвідношенні гендерних стереотипів та гендерної нерівності. Оскільки в даній роботі необхідно дослідити відношення суспільства до проблеми домашнього насильства, стереотипізація чоловіків та жінок, їх ролей, проблеми маскулітності та фемінності є важливим аспектом у вивченні даного питання.

1.2 Соціальні функції гендерних стереотипів: конструктивні та деструктивні. Гендерні стереотипи як чинник домашнього насильства.

Гендерна картина сучасного суспільства характеризується “як сукупність норм, ідеалів та установок, впорядкованих, відносно однорідних та внутрішньо взаємопов’язаних між собою, в яких знаходить своє відображення соціокультурна диференціація статей” [Вілкова, 2011: ст. 24-29]. Основою такої єдності виступають саме гендерні стереотипи, а саме – ті соціальні функції, що вони виконують у різних сферах гендерної взаємодії та виражаються усталеними поняттями через своїх носіїв. До таких функцій можна віднести: регулятивну функцію (ідентифікація особистості або групи), трансляційну функцію (передача моделей та зразків гендерної поведінки через покоління), соціалізуючу функцію (засвоєння в процесі соціалізації знань, навиків, зразків та моделей гендерної поведінки; збереження досвіду, цінностей та традицій; адаптація та сприйняття індивіда у суспільстві відповідно до тих гендерних детермінантів, що в ньому є загально прийнятими), стратифікуючу функцію (створення ієрархічної моделі

суспільних відносин, що визначається загальноприйнятими моделями та нормами гендерної поведінки та ролей, що виконують чоловіки та жінки у суспільстві), комунікативну функцію (регуляція передачі, обміну та контексту інформації між індивідами, відповідно до гендерної приналежності та моделей гендерної поведінки), виховну функцію (уявлення щодо гендерної поведінки та необхідність соціалізації призводить до регуляції та самовиховання індивіда у суспільстві, відповідно до його вимог щодо гендерної диференціації) [Вілкова, 2011: ст. 24-29].

Згідно із наведеними вище функціями гендерних стереотипів (соціалізація, стратифікація суспільства та комунікативна функція, і т. д.), гендерні стереотипи впливають майже на всі сфери життя суспільства. Враховуючи стрімкий розвиток суспільства у сучасних умовах та безпосередній вплив економічних, соціальних та культурно-історичних чинників на формування стереотипу як такого, гендерні стереотипи також можуть виконувати як конструктивні, так і деструктивні функції: з одного боку, гендерні стереотипи створюють стійку систему взаємодії між гендерами, яка, в результаті, стає основою та визначення гендерних взаємовідносин - як на інституційному рівні в суспільстві, так і на рівні повсякденного спілкування; з іншого боку, гендерні стереотипи сповільнюють процес розвитку суспільства і заважають у вирішенні гендерних проблем, оскільки закріплюють в своїй основі гендерні розбіжності [Вілкова, 2011: ст. 24-29].

При більш детальному огляді конструктивних функцій гендерного стереотипу, варто виділити такі їх властивості: по-перше, гендерний стереотип виконує стабілізуючу функцію у суспільних відносинах, визначає правила та моделі поведінки їх носіїв; регулює взаємовідносини та накопичується у формі колективного досвіду та знань. По-друге, стереотип – це система реакцій, яка забезпечує внутрішню активність соціального організму, що є необхідним для його збереження. Взаємодія між носіями гендерних стереотипів забезпечує процес відтворення у суспільстві, допомагає йому реагувати та адаптуватись

до модернових змін, що відбуваються в зовнішньому середовищі. Завдяки своїй властивості до повторень, стереотип забезпечує стабільність в існуванні суспільства, захищає його від ризиків (варто згадати сутність та природу стереотипу, а саме – здатність розрізняти “своє” від “чужого” або “безпечно” від “небезпечного”). По-третє, гендерний стереотип уособлює життя та правила виживання, які були важливими для предків та які, зі своєю здатністю до відтворення, були збережені для нащадків. Про це свідчить також той факт, що певні стереотипи мають змогу зникати або зберігатися в процесі трансформації суспільства, в залежності від того, чи були вони зафіксовані в суспільній свідомості та чи зберегли свою актуальність. По-четверте, збереження соціальної структури завдяки властивості до відтворення індивідами-носіями. Застосування стереотипу відбувається як прояв власних очікувань індивіда щодо ситуації або суб’єкту взаємовідносин, відповідно – й уявлень щодо панування та господарювання, що, в свою чергу, допомагає уникнути загострення суспільних відносин та конфліктів на гендерному підґрунті. Також, індивіди прагнуть до соціалізації та розвитку, засвоєння тих знань та цінностей, що мають бути корисними у соціальній взаємодії. Потреба розвитку індивіда шляхом використання гендерних стереотипів виражається у наявності системи уявлень, яку в собі має стереотип, і яка, в свою чергу, допомагає індивіду адаптуватись до навколишнього середовища та подій у ньому; у випадку із гендерним стереотипом – до гендерних відносин у суспільстві. Таким чином, гендерні стереотипи виконують конструктивні функції у суспільстві, що допомагають йому виконувати у процесі самовідтворення та адаптації соціалізуючу та превентивну у вирішенні конфліктів функції [Вілкова, 2011: ст. 24-29].

Однак, враховуючи тему дослідження, варто розглянути випадки, коли гендерні стереотипи окрім конструктивних, виконують також деструктивні функції, наслідки яких нині є досить помітними та врешті-решт призводять до насильства над жінками (переважно). По-перше, гендерні стереотипи

уособлюють досить категоричне та обмежене, а також – узагальнене уявлення щодо “чоловічого” та “жіночого”. Такі уявлення є досить не гнучкими та застосовуються по відношенню до конкретного індивіда чи групи і, загалом, не враховують індивідуальні характеристики, які можуть або підтвердити, або спростувати доцільність використання таких гендерних стереотипів. В контексті соціальних, економічних та політичних змін, гендерні стереотипи можуть спричинити гендерну дискримінацію, яка піддається такій “категоричності” (у виборі процесії, доступності до активної громадянської або політичної діяльності і т. д.). Такий ефект призводить до гендерно означених відмінностей між гендерами (важливо враховувати контекст використання понять про “стать” тобто біологічну диференціацію та “гендер” – сприйняття людиною своєї статі). По-друге, підпорядкування гендерним стереотипам нерідко призводить до того, що індивід має нехтувати власними потребами, забаганками та цілями для того, аби задовільнити колективні вимоги: соціальний стереотип є елементом у процесі формування суспільних норм, в даному випадку – норм поведінки гендерів у суспільстві. Будь-яке відходження та порушення таких норм, сформованих внаслідок відтворення гендерних стереотипів, характеризує поведінку індивіда у суспільстві як маргінальну, що зашкоджує його або її повноцінному існуванню у соціумі. По-третє, як розглядалось у випадку із конструктивними функціями, гендерні стереотипи допомагають суспільству зберігати певну стійкість та стабільність. Однак, у випадку, коли гендерний стереотип виконує деструктивну функцію, каталізатором сповільненого розвитку та запобігання прогресу є та сама стійка структура соціального стереотипу. По-четверте, гендерний стереотип формує так само очікування щодо поведінки чоловіків та жінок у суспільстві, які часто підпорядковуються панівним у суспільстві формам, типам та моделям гендерних відносин: у патріархальному суспільстві від жінок очікується характерна, відповідно до гендерних стереотипів, поведінка (так сам як очікування щодо поведінки чоловіків), що призводить до наступної деструктивної функції гендерного стереотипу – замовчування протиправних

дій проти гендеру-жертви, як наприклад у випадках із зґвалтуванням або домашнім насильством. Жертви, в такому випадку, відчувають сором, оскільки гендерний стереотип не лише здатний формувати моделі поведінки та наділяти індивідів певними ролями що вони мають виконувати, але й також – надає характеристики щодо “публічного” та “приватного”: злочини сексуального характеру створюють однаково складні емоційні умови як для злочинця, так і для його жертви, через необхідність надавати свідчення під час судового процесу, що є відкритим та публічним; в таких випадках жертва обирає замовчування, оскільки боїться публічного осуду, який, в свою чергу, продиктований у свідомості жертви соціальними (у даному випадку - гендерними) стереотипами [Вілкова, 2011: ст. 24-29].

Гендерні стереотипи щодо домашнього насильства або насильства у близькості виникли на основі гендерних або феміністичних моделей. Наприклад, гендерна модель насильства у близькості є однією з форм гендерного насильства – насильства, направлено проти жінок, оскільки вони є жінками; або як таке, що стосується жінок. В даній гендерній моделі насильства над жінками саме насильство розглядається як проблема насильства чоловіків над жінками, яке ґрунтується на гендерній нерівності та чоловічих привілеях які, в свою чергу, притаманно означає фізичне насильство – посилення влади та контролю, які чоловіки використовують задля домінування над жінками. Такий контроль та влада є історичними та соціальними конструктами, відповідно – роль гендерних стереотипів, що так само є соціальним конструктом, тісно переплетені із проблемою гендерної нерівності та насильства по відношенню до жінок. Вплив цієї гендерної моделі насильства у близькості сприяв введенню таких понять як “домашнє насильство” та “насильство у близькості” в соціальну концепцію. Однак, є протилежна сторона в цій моделі – розвиток стереотипів щодо проявів саме фізичного насильства у близькості, без урахування проявів психологічного, та економічного, оскільки соціальні норми обґрунтовують фізичне насильство як

правопорушення, відповідно – чоловіків як злочинців. Звідси, акцент на фізичному та сексуальному насильству у близькості [Bates, 2019: P. 34–43].

Що ж стосується саме сексуального насильства у близькості, то переважають стереотипи (або міфи) про зґвалтування, які є широко розповсюдженими по відношенню до уявлення про зґвалтування, його жертв та гвалтівників. Віктимблеймінг, або засудження жертв сексуального насильства, розглядаються в дискурсі ситуацій сексуального насильства. Основою міфів про зґвалтування є очікування стосовно того, як чоловіки та жінки мають діяти в сексуальних ситуаціях. Як результат, - із наслідками, з якими їм доведеться зштовхнутись, якщо такі очікування будуть порушені. Історично обумовленими стереотипами щодо таких очікувань в сексуальних ситуаціях є, наприклад, вимоги до жінок залишатись цнотливими, обирати скромне вбрання та уникати ризиків. Порушення таких очікувань, заснованих на гендерних стереотипах, призводить до суспільного осуду жертв сексуального насильства. Розгляд справ стосовно зґвалтування може включати в себе оціночні судження стосовно поведінки жертви: якщо вона порушила суспільні очікування та пішла на ризики, то передбачуваним наслідком є сексуальне насильство [Bates, 2019: P. 34–43].

Гендерні стереотипи виражаються у комунікативному процесі передачі або обміну інформації і залежать від багатьох чинників, таких як: менталітет, сфера професійної занятості, соціальних ролей і т. д. Відповідно до наукових досліджень, за процес комунікації чоловіків та жінок відповідають різні частини головного мозку: і жінок працюють ліва та права частини, для яких характерними є непослідовна мова, стиль “співпраці” із співрозмовником; у чоловіків працює ліва частина мозку, яка відповідає за домінування та самовираження. Особливі розбіжності у сприйнятті інформації цими частинами головного мозку відбуваються в процесі реагування на повідомлення: за даними досліджень, жінки частіше прагнуть досягти взаєморозуміння зі співрозмовником і сприймають такі повідомлення

відповідно більш адаптивно, а чоловіки – як таку інформацію, що викликає протиріччя із їх власним сприйняттям. Такі розбіжності можна спостерігати у сімейно-шлюбних відносинах та в їх деструктивних формах, таких як словесна агресія, погрози, і т. д., що є проявами психологічного насильства [Федоришин, 2018: ст. 26–32].

1.3 Гендерно зумовлене домашнє насильство у “близькості” та концептуальні засади дослідження гендерних стереотипів в основі моделей гендерних відносин.

Домашнє насильство можна визначити як зразок поведінки в будь-яких близьких стосунках, що використовується для набуття або збереження влади та контролю над інтимним партнером [ВООЗ, 2012: ст. 2–12]. Зловживання – це фізичні, сексуальні, емоційні, економічні чи психологічні дії або загрози вчинків, що впливають на іншу людину. Сюди входить будь-яка поведінка, яка лякає, залякує, тероризує, маніпулює, завдає шкоди, принижує, звинувачує, завдає шкоди або раниць когось. Побутове насильство може трапитися з будь-якою людиною, будь-якої раси, віку, сексуальної орієнтації, релігії чи статі. Це може відбуватися в межах ряду стосунків, включаючи пари, які одружені, проживають разом або зустрічаються. Домашнє насильство вражає людей усіх соціально-економічних груп та рівнів освіти. Virізнюються такі найбільш поширені типи насильства з боку інтимних партнерів: ситуативне насильство, “інтимний тероризм” та насильницький опір [CLASP, 2006: ст. 2-7]. Ситуативне насильство в парі є найпоширенішою формою насильства з боку інтимних партнерів. Це ситуація, в якій насильство розпочинається через певну незгоду або переживання, і, як наслідок, словесна суперечка переростає у насильство фізичного, сексуального та психологічного характеру. Насильство може мати легкі або серйозні за ступенем проявів наслідки, і, хоча такий тип часто є поодиноким інцидентом у стосунках, така жорстокість має тенденцію повторюватись. Хоча цей тип насильства може так само ймовірно вчинятись як жінками, так і чоловіками, чоловіки, тем не менш, завдають

більш серйозної шкоди, і їх насильство, швидше за все, вводить страх у стосунки та залучення владних відносин [CLASP, 2006: ст. 2-4]. Інтимний тероризм – це різновид насильства з боку інтимних партнерів, що включає насильника, який тероризує та бере на себе повний контроль над своїм партнером шляхом застосування насильства в поєднанні з іншими тактиками, такими як погрози та залякування, економічний контроль, психологічне насильство, ізоляція та інше, задля утвердження чоловічого привілею [CLASP, 2006: ст. 2-4]. Насильницький опір – це насильство, пов’язане із опором жертви інтимного тероризму. Цей тип насильства характерний для жінок, які намагаються фізично протистояти домінуванню з боку чоловіків-насильників. Він часто є тимчасовим через звичну здатність чоловіків домінувати над жінкою фізично та більшість жінок, які чинять опір, незабаром насильно звертаються до інших засобів боротьби зі зловживанням владою у відносинах [CLASP, 2006: ст. 2-4].

Специфіка міжособистісного насильства, домашнього насильства чи насильства в близькості постає в соціологічній теорії вже наприкінці 20-го століття в роботах Коннела, Бурдье, Гідденса, Баумана і т. д. [Hearn, 2013: P. 152–170]. Бурдье приділяв зосереджену увагу структурним відносинам насильства чоловіків над жінками, зокрема у вивченні габітусу, водночас спираючись на більш широке осмислення символічного насильства. Бек і Бек-Герсхайм певним чином продовжують вебберівський підхід до аналізу переходу від доіндустріального до індустріального суспільства, як наслідок – поширення індивідуалістичних шлюбних відносин у постіндустріальному суспільстві. У книзі “Маскулінність” Рейвін Коннелл згадує напрями західної думки, які виявили вплив на соціологію маскулінності. До першого напрямку відноситься психоаналіз Фрейда та студії Франкфуртської школи, які доповнили психоаналітичний фундамент соціальним аналізом. Другим теоретичним спрямуванням є “статеві рольовий концепт” як уявлення про соціальне поле з точки зору пристосування до рольових очікувань. Третій напрям представлено міждисциплінарним підходом, в якому акумульовані

дані антропології, історії, дискурсивного аналізу. У руслі цього підходу соціальна стаття тлумачиться як структура соціальних відносин, як мінімум владних відносин, зі своїми субкультурами, питанням маргіналізації і опору [Hearn, 2013: P. 152–170].

Домашнє насильство має соціологічне значення як парадоксальне явище у його назвах та формуванні, а також - з точки зору того, як воно вбудоване в гегемоністичні суспільні утворення. Зокрема, насильство чоловіків щодо відомих їм жінок потрібно розуміти набагато глибше, ніж просто як результат гегемоністської маскулінності, а, скоріше, шляхом багатогранного аналізу позиції владних відносин в маскулінній гегемонії: (зазвичай чоловіче) насильство з посиланням на інші соціальні поділи, головним чином підрозділи економічного класу, але також вік, місцевість, релігію та сексуальність. Насильство – це соціальний розподіл того, хто і які ролі має виконувати [Hearn, 2013: P. 152–170].

Насильство часто є засобом досягнення чоловіками контролю над жінками, підтримання патріархальних інституцій та влади та інших систем, що перетинаються, а часом і самоціллю, для самої себе. Насильство – це не засіб посилення влади та контролю, а сама сутність влади та контролю. Насильство вирізняє людей, як окремо, так і структурно, - як форму глибокої тілесної дискримінації. Домашнє насильство передбачає як детальну специфіку жорстокого і тонкого повсякденного агентського контролю над часом, так і суспільні, порівняльні та транснаціональні процеси. Насильство чоловіків до відомих жінок є структурою, практикою, процесом та результатом домінування [Hearn, 2013: P. 152–170].

Досліджуючи проблему стереотипізації домашнього насильства як парадоксального явища, вбудованого в гегемоністичні моделі суспільства, владні відносини та як явища, із наявною структурою, необхідно більш глибоко проаналізувати моделі гендерних відносин в історії культури та теоретичне обґрунтування впливу гендерних стереотипів на гегемонію маскулінності.

В історії культури, продуктом діяльності якої і виступають стереотипи, розрізняють такі моделі гендерних відносин: класична модель, некласична модель, постнеокласична модель, гендерна асиметрія у 21 столітті [Пушонкова, 2016: ст. 202]. Класична модель гендерних відносин бере коріння із філософії Древньої Греції. Платон та Аристотель також в своїх роботах намагались досягнути ролі чоловіків та жінок у суспільстві, які функції вони виконують та чи є вони рівними у своїх правах. Відповідно до свого часу, традиційно чоловіки вважались домінантною групою у суспільстві, в порівнянні із жінками, переважно через свою природньо сильнішу фізіологію. На гендерну нерівність в античній філософії вказує ідея, що жінки – нижчі істоти, що займають проміжне місце в соціальній ієрархії між чоловіком та твариною, - в “Законах” Аристотеля. З іншого боку, Платон стверджував, що завдяки однакової сутнісній природі та цінності життя, жінки і чоловіки є рівними у своїх правах. Однак, роль жінки, в будь-якому випадку, за часи Античності була обмежена її репродуктивною функцією, через яку жінка сприймається як “слабша та покірنا” особистість [Пушонкова, 2016: ст. 44-50].

Важливі зрушення у класичній моделі гендерних відносин відбуваються після доби Відродження. Томас Мор був чи не першим, хто зрівняв у правах чоловіків та жінок в Новий час, чим поклав початок зародження ідеї гендерної рівності. Однак, природнє домінування чоловіків так само залишається в роботах Ж.-Ж. Руссо (загальна мета природи – продовження роду), І. Канта (через критерій незалежності жінки вважають не здатними до рішучих дій, відповідно – вони не відносяться до активних громадян), Г. Гегеля (лише чоловіки здатні до розвитку “Духу”, оскільки жінки знаходяться в пастці повторювальних дій, себто продовження роду: шлюб, вагітність, виховання дітей) [Пушонкова, 2016: ст. 44-50].

Реакцією на ідею “чоловічого панування” стає фемінізм, що виникає у 18-му столітті та має декілька хвиль. Ідея фемінізму полягає у боротьбі проти стереотипного відношення до жінки як виключно істоти, основна функція якої

– продовження роду. Головними завданнями фемінізму є досягнення соціальної, економічної та політичної рівностей між чоловіками та жінками, ідея яких посилилась протягом 19-го та початку 20-го століть, і є радикальною реакцією на традиційну патріархальну парадигму, в якій чоловіки та жінки не є рівними [Пушонкова, 2016: ст. 44-50].

В неklasичній моделі гендерних відносин вперше стереотипне мислення розглядається в контексті гендерних ролей та уявлень про гендер у суспільстві. Через тісне переплетіння біологічних та соціальних факторів, статева ідентичність усвідомлюється не лише фізіологічними властивостями, але й нормативно створеними гендерними ролями, які формують цю статеву ідентичність. Роль стереотипів у функціонуванні гендерів полягає у формуванні стандартних моделей поведінки у суспільстві, що відбувається безумовно внаслідок тих установок, цінностей та правил, які існують в такому суспільстві. Звідси, стереотипи, як спрощене уявлення про світ навколо, відіграють роль у відповідності тим очікуванням, що існують всередині соціуму. Гендерні стереотипи несуть у собі відбиток архаїчних уявлень про гендери та гендерні відносини, а ці уявлення, в свою чергу, є тими характеристиками та поняттями, що беруть участь у формуванні стереотипного образу правильного “чоловіка” та “жінки” [Пушонкова, 2016: ст. 50-62].

Якщо ж у класичній моделі архетипами жінок слугували самиці, що мають виконати дітородну функцію, в неklasичній моделі 20-го століття архетипом слугує сексуальність партнера, тобто його привабливість. Однак, в свою чергу, це продовжує породжувати дискусію щодо ролі жінки у суспільстві. Некласична модель гендерних відносин 20-го століття є досить поляризованою. К. Юнг висуває поняття аніму-аніmus, тобто наявність у чоловіків та жінок тих рис, що відрізняють їх, однак які також існують в кожному в тій чи іншій мірі. Жіноче начало (аніма) та чоловіче начало (аніmus) присутні в кожній особистості. Наявність цих начал зумовлює початок вивчення гендерної ідентичності, яка, в свою чергу, не завжди є усвідомленою

через природні фізіологічні властивості, а є шляхом усвідомлення власної приналежності до чоловічого або жіночого гендеру у відповідності із соціальними установками та ролями. Головною проблематикою даної моделі слугує узгодженість архетипів, тобто співіснування жіночого та чоловічого, яка провокує як внутрішні (на особистісно-індивідуальному рівні), так і зовнішні (міжособистісні та міжгрупові) конфлікти [Пушонкова, 2016: ст. 50-62].

Спроби обміркувати онтологічний статус гендеру відбуваються у неокласичній моделі, яка є досить поліцентричною та бориться проти класичної “бінарної” моделі гендерних відносин. Ж. Бодріяр, у переході від реальності до гіперреальності, вважає жіночу стать єдиною, а чоловічу – намаганням цьому суперечити. Тобто первинним середовищем жінки є “Дім” – територія жіночого панування, а “Світ” – умова чоловічого панування. Постмодерністський підхід до розуміння гендерних відносин спрямований на те, що перехід жінки з “Дому” у “Світ” змушує її змінювати сценарії відносин. Жіноча ідентичність, за Бодріяром, має символічний характер та зводиться до спокуси: фемінність домінує на символічному всесвіті (гіперреальності), а маскуліність – над реальністю [Пушонкова, 2016: ст. 62-66].

С. Бем вважає, що гендерна ідентичність має соціальну природу, оскільки гендерні відносини є суто владними відносинами. Він виводить так звані “лінзи гендеру”: андроцентризм, гендерна поляризація, біологічний есенціалізм. Лінза андроцентризм сприймає чоловіка та його досвід як норму, гендерна поляризація – надлишок культурних та традиційних проявів гендерних відмінностей (спілкування, одяг, манери і т. д.); лінза біологічного есенціалізму вказує на природне походження попередніх лінз, через що гендерна поляризація є безповоротним процесом [Пушонкова, 2016: ст. 62-66].

Висновки до першого розділу. Гендерні стереотипи – це існуючі у суспільстві уявлення про гендерні ролі та моделі поведінки, обумовлені наявними гендерами, переважно чоловіками та жінками. Необхідність гендерних стереотипів полягає у підтримці та збереженні, або ж розподілі та

ратифікації гендерних ролей та їх виконання. Гендерні стереотипи здатні виконувати деструктивні функції та призвести до таких явищ як: гендерна дискримінація, нехтування індивіда власними інтересами задля задоволення суспільних очікувань, сповільнення розвитку та запобігання прогресу (стійка структура соціального стереотипу), формування хибних очікувань щодо поведінки чоловіків та жінок у суспільстві, замовчування насильства у суспільстві. Дослідженнями проблем насильства над жінками займалися такі соціологи як: Бурдьє (осмислення символічного насильства та “габітусу”), Рейвін Коннелл (соціологія маскулінності), Бек і Бек-Герсхайм (вебберівський підхід аналізу поширення індивідуалістичних шлюбних відносин у постіндустріальному суспільстві) і т.д. В історії культури, продуктом діяльності якої і виступають стереотипи, розрізняють такі моделі гендерних відносин: класична модель, некласична модель, постнеокласична модель, гендерна асиметрія у 21 столітті. Роль стереотипів у функціонуванні гендерів полягає у формуванні стандартних моделей поведінки у суспільстві, що відбувається безумовно внаслідок тих установок, цінностей та правил, які існують в такому суспільстві. Звідси, стереотипи, як спрощене уявлення про світ навколо, відіграють роль у відповідності тим очікуванням, що існують всередині соціуму. Гендерні стереотипи несуть у собі відбиток архаїчних уявлень про гендери та гендерні відносини, а ці уявлення, в свою чергу, є тими характеристиками та поняттями, що беруть участь у формуванні стереотипного образу правильного “чоловіка” та “жінки”.

РОЗДІЛ 2

ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАХІДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНИЙ ФЕНОМЕН ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ

2.1 Вітчизняні дослідження гендерних стереотипів в контексті домашнього насильства над жінками.

Основною причиною гендерно зумовленого насильства в родині є нерівність між чоловіком та жінкою - про це свідчать опрацьовані навчальні посібники щодо попередження побутового насильства: “соціальні норми та стереотипи, які приписують чоловікам та жінкам, а також – традиційні уявлення, що чітко розрізняють гендерні ролі чоловіків та жінок, під видом контролю чи навіть захисту часто виправдовують насильство по відношенню до жертв” [Л. Андрєєнкова; Ю. В. Аносова, 2020: ст. 45-46]. Гендерні стереотипи часто стають причиною низького соціального статусу жінки. Через це, ризик для неї стати об’єктом цькування, сексуальних домагань та жертвою насильства збільшується. У другій частині роботи важливим є предметний огляд проблеми: вітчизняні дослідження проблеми гендерної нерівності та стереотипів, що формують образ “жінки-жертви” у суспільній свідомості та завдають перешкод для озвучення проблеми домашнього насильства.

Гендерно зумовлене насильство щодо жінок – це “певні насильницькі дії одного індивіда чи групи індивідів, спрямовані жертву або групу-жертву через гендерну приналежність” [Т. В. Журавель, О. О.; Кочемировська, 2020: ст. 5]. Причинами гендерно зумовленого насильства над жінками вважаються такі: слабе соціальне становище (у сфері трудової зайнятості, в родині та особистих стосунках, в політичному та громадському представництві і т. д.), а також – традиційні уявлення про роль жінки у суспільстві, що підживлюються суспільними нормами, уявленнями та гендерними стереотипами. Важливим аспектом у розгляді проблеми насильства над жінками є владні відносини у суспільстві – яка група займає домінантне положення, керує та контролює іншими групами. В українському законодавстві термін “насильство за

ознакою статі” та “дискримінація за ознакою статі” є синонімічним до терміну про “гендерно зумовлене насильство”. Насильство за ознакою статі – це “це діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов’язки тощо жінок і чоловіків), або діяння, які стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози такими діями, у публічному або у приватному житті” [Т. В. Журавель, О. О.; Кочемировська, 2020: ст. 5-7].

Дослідженням проблеми гендерної рівності, гендерних стереотипів та висвітлення гендерних ролей у ЗМІ займалися такі вітчизняні дослідники: С. Оксамитна, Т. Марценюк, В. Агєєва, Малес Л.В., Скорик М.М., Лавриненко Н.В., О. Сидоренко, О. Кісь, В. Слінчук, А. В. Костовська, Н. Авер’янова, А. Волобуєва, І. Лютик, Т. Пасова, О. Погорелова, Н. Романчук, Н. Сарапин, І. Соломко та інші.

В своїй роботі “Гендерні ролі та стереотипи” С. Оксамитна розглядає гендерні ролі, що виконують чоловіки та жінки, як соціальні ролі, обумовлені соціальними статусами, яким наділені кожен член суспільства. Такі гендерні ролі є результатом очікування суспільства, яке наділяє своїх носіїв соціальними статусами. Відповідно до цього, авторка підкреслює, що гендерні та соціальні ролі не слід розглядати як тотальний розподіл ролей у суспільстві навпіл на дві категорії – чоловіки та жінки. Навпаки, гендерні ролі (окрім репродуктивної діяльності жінки, якою вона природньо наділена) необхідно розглядати як продукти очікування суспільства відповідно до гендерної диференціації у ньому, тобто вони є не біологічно зумовленими, а соціально-культурно. Науковиця зазначає, що гендерний розподіл праці та, відповідно, визначення гендерних ролей, змінювались протягом всього соціально-історичного розвитку суспільств: від мисливсько-збиральницького до індустріального [Оксамитна, 2009: ст. 157–182]. Водночас, патріархальний розподіл гендерних ролей зберігається й донині: хоча й жінки отримали

більше прав внаслідок емансипації та здатні реалізовувати себе не лише на домашньому поприщі, розподіл професій у сфері зайнятості та соціальних ролей все-одно залишається відмінним між чоловіками та жінками, а реалізація останніх має, так чи інакше, відбуватись включно із веденням домогосподарства та виконанням репродуктивної функції жінки. Авторка вказує на те, що таке збереження відмінностей та відповідностей у виконанні соціальних ролей чоловіками та жінками збереглись у кожному суспільстві, а уявлення про ці соціальні ролі та очікування суспільства до їх виконавців називається гендерно обумовленим стереотипним мисленням. Такі уявлення виявляються, насамперед, як гендерно-рольові стереотипи або як стереотипи гендерних рис – “притаманні чоловікам і жінкам психологічні та поведінкові характеристики” [Оксамитна, 2009: ст. 157–182].

В своїх наукових роботах Т. Марценюк активно досліджує аспекти гендерної дискримінації в публічних просторах, зокрема – у висвітленні гендерних ролей та стереотипів в рекламі та ЗМІ. В дослідження “Гендерні стереотипи зовнішньої реклами (на прикладі Подолу міста Києва)”, дослідниця вивчає природу гендерних стереотипів, зокрема – здійснює концептуалізацію цього поняття. Так само як і Оксамитна, вона поділяє гендерні стереотипи на такі дві категорії: гендерно-рольові стереотипи та стереотипи гендерних рис [Марценюк, 2009: ст. 82–88]. В контексті дослідження гендерних образів, що транслуються засобами ЗМІ та рекламою, Марценюк поділяє гендерні стереотипи на такі види: традиційні гендерні стереотипи маскулінності та фемінності; група гендерних стереотипів, що визначають сімейні та професійні ролі відповідно до гендеру; група гендерних стереотипів, що відрізняються відповідно до виду зайнятості та професійних ролей. Подібний поділ слід використовувати в дослідженні гендерних стереотипів та пропагування насильства над жінками у ЗМІ, кіноіндустрії, рекламі та в інших структурах інформаційного простору.

Лавриненко Н.В., розглядаючи гендерні відносини в родині, акцентує увагу на залежності соціальних інститутів гендеру та сім’ї, хоча вона й

зазначає, що у вітчизняних дослідженнях такий взаємозв'язок зустрічається досить рідко. На думку авторки, дослідження особливостей, закріплених у стереотипних уявленнях щодо гендерних ролей є досить складним процесом, особливо без огляду проявів та властивостей цих гендерних ролей в контексті сімейно-шлюбних відносин [Лавриненко, 2009: ст. 354–385]. Незважаючи на стрімкі соціально-політичні зміни в Україні, інститут родини залишається незмінно одним із найважливіших інститутів, що викликає високий рівень довіри і, водночас, піддається найменшим змінам. Лавриненко наголошує на тому, що неможливим є дослідження гендерних відносин та їх процесів у суспільстві без урахування розвитку гендерних відносин у родині як в малій групі, де, так чи інакше, головним ядром розподілу соціальних ролей відбувався між чоловіками та жінками і, здебільшого, полягав у розподілі влади між цими гендерами. Гендерні відносини формуються на основі розподілу влади, що часто не усвідомлюється особистостями в повсякденному житті, однак влада як феномен має властиву їй ієрархічність, яка існує в соціальних інститутах. В родині ця ієрархічність виявляється як сімейна статева стратифікація: розподіл влади між партнерами, батьками, дітьми, а також їх правами та обов'язками, гендерними відмінностями у вихованні дітей. Відповідно до розподілу влади у сімейно-шлюбних відносинах, сім'я як соціальний інститут поділяється на патріархальну, матріархальну та егалітарну. В патріархальній родині головним її членом залишається чоловік, що відповідає за розподіл обов'язків, бюджет, а також приймає основні рішення щодо дозвілля, праці, економічного забезпечення і т. д. В матріархальній родині навпаки, - жінка, як голова сім'ї, приймає рішення щодо її існування. Для егалітарної родини характерні відсутність головного члена родини, а рішення з приводу розподілу сімейних обов'язків та ролей приймаються колективно. Спираючись на дослідження, застосоване в роботі "Гендерні відносини в родині", Лавриненко надає такі дані: 70% українських родин відносять себе до егалітарних (або демократичних); 60% родин, у питанні розподілу сімейного бюджету, живуть за принципом "спільного

кошика”); однак, кожна 10-та родина керується патріархальними принципами розподілу коштів, які знаходяться у чоловіка та розподіляються лише за його рішенням [Лавриненко, 2009: ст. 354–385].

Наприкінці лютого 2021 року Соціологічною групою “Рейтинг” було проведено дослідження на тему “Гендерні ролі та стереотипи”, метою якого було дослідити нерівності між чоловіками та жінками, а також – роль гендерних стереотипів в упередженому відношенні громадян до гендерних відносин та ролей в Україні [Рейтинг, 2021: ст. 39]. За результатами дослідження, на питання “Чи вважаєте Ви що нерівності між чоловіками та жінками в Україні...” українці надали такі відповіді: 56% респондентів вважає рідкісним явищем, а 35% - досить поширеним. Меншість, що вважає гендерні нерівності поширеним явищем, складається переважно із жінок малозабезпечених або бідних. Такі показники підтверджують що така група громадян частіше стикається із неправомірними діями з-боку партнерів у побуті, оскільки є соціально та фінансово незахищеною. До того ж, за даними цього ж дослідження, доступність до таких сфер життя як “політична діяльність”, “оплата праці”, “кар’єрне зростання” є більшою у чоловіків, ніж у жінок – 133 відповідей “у чоловіків” та 25 відповідей “у жінок”. Відрив у відповідях на такі дві запитання викликає певні сумніви щодо достатньої обізнаності українців щодо понять про “гендерну рівність” та взагалі, про те, що це означає, які сфери діяльності суспільства та держави включають у себе поняття “гендерна рівність”, і т. д. До того ж, аналіз показників, що розкривають зміст питань щодо економічної сфери діяльності людини, є досить важливими у дослідженнях гендерних стереотипів та проявів саме економічного побутового насильства: якщо ж, на думку громадян, чоловіки мають більше доступу до оплати праці та кар’єрного зросту, то жінки, в свою чергу, мають більше ризиків потрапити в економічну залежність від чоловіків.

В дослідженні також було виявлено, як українці розподіляють домашні обов’язки: 64% респондентів вважають суто жіночою справою приготування їжі та 56% в цілому охарактеризували хатні справи як “жіночі”. Більш того,

майже половина опитаних зазначають, що організацією бюджету та відпочинку мають займатися чоловіки, а 63% респондентів, у відповіді на запитання “хто є головою у родині”, відповіли, що в їхніх парах немає чіткої ролі “голови родини”. На питання “хто в родині ініціює статевий контакт” 40% респондентів обрали чоловіків, і лише 6% - жінок, - такі показники лише підтверджують доцільність стереотипу про жіночу та чоловічу сексуальність (“маскулінна ініціативність” та “фемінна пасивність”). З іншого боку, дане дослідження також стверджує, що у порівнянні з проведеним у 2015 році подібним опитуванням цією ж організацією, серед відповідей респондентів помітними стають такі зміни: зменшується кількість тих, хто вважає хатні справи суто жіночим обов’язком у родині, а також – збільшується кількість українців, що вирішують справи у родині разом, а не обирають чоловіка як головного. Також, важливим моментом для розподілу обов’язків в родині є наявність дітей: більшість респондентів підтримують “традиційний” розподіл обов’язків, якщо з’являються діти, тобто жінки мають за ними доглядати (і виконувати хатні справи), а чоловіки – заробляти гроші (будувати кар’єру).

Цікавими є уявлення респондентів щодо “першого побачення”, а саме – хто в парі вважає секс на першому побаченні допустимим: 66 жінок відповіли “скоріше ні”, коли є 10 респондентів-чоловіків програють у меншості – 31 респондент “скоріше ні” та 59 “важко відповісти”. Відповідно, ми знову отримуємо результати що підкріплюють доречність припущення щодо стереотипу про гендерно обумовлену ініціативність у сексуальних відносинах: “отримує схвалення відмова жінок від сексу на першому побаченні в той час, як ініціативність чоловіків у даному питанні визначає їх маскулінність та є суспільно прийнятним явищем” [Рейтинг, 2021: ст. 25-26].

В дослідженні гендерних стереотипів, респонденти мали погодитись або не погодитись із наведеними твердженням, в яких містились найпоширеніші гендерні стереотипи у нашому суспільстві. В контексті даної роботи, слід виокремити такі з них: “Для чоловіків секс важливіший ніж для жінок” – 20% “погоджуюся” (індекс 2,7 – чоловіки, індекс 2,4 – жінки); “Жінка повинна

слухатись чоловіка” – 16% “цілком погоджуюся” (індекс 2,5 - чоловіки, індекс 1,9 – жінки) та 19% “скоріше погоджуюся”; “Бути домогосподаркою для жінки – це повноцінна реалізація себе” – 48% скоріше не погоджуюсь (індекс 2 – чоловіки, індекс 1,7 – жінки); “Чоловіки зазвичай розумніші за жінок” – 47% “зовсім не погоджуюсь” (індекс 1,9 – чоловіки, індекс 1,6 – жінки).

2.1 Західні дослідження гендерних стереотипів як чинників віктимізації жінок та чоловіків у ситуаціях домашнього насильства

Дослідженням гендерних стереотипів як чинника домашнього насильства активно займаються наукові представники західних соціологічних, юридичних та культурологічних галузей. Так, в дослідженні “Вплив гендерних стереотипів на сприйняття насильства” розглядаються приклади того, як наявні гендерні уявлення щодо ролей чоловіка та жінки впливають на суспільне сприйняття проблеми та легітимацію насильства у ньому [Bates, 2019: Р. 34–43]. В даній роботі розглядаються судові справи з проявів насильства над жінками, в яких зустрічаються випадки, коли у прийнятті судових рішень жінки регулярно сприймаються як більш емоційні, ніж чоловіки, - ця тенденція вважається нормою. Водночас, така емоція як гнів відноситься переважно до чоловіків, що також є суспільним очікуванням по відношенню до “сильної” статі. Яскравим прикладом цього ствердження є аналіз судової справи, що відбулась в Сполучених Штатах Америки в 1982 році. В процесі надання показань у суді, проведеному Верховним судом США у звинуваченні в сексуальних домаганнях судді Брета Каванна до докторки Кристін Блейсі Форд, думка присяжних розділилась на два табори: частина з них підтримувала показання жертви (Кристін Блейсі Форд); однак, майже половина з учасників судового засідання відверто симпатизувала звинуваченому Брету Каванна, оскільки його поведінка була “не типовою” для гвалтівника: істерика зі слізьми, активне відкидання звинувачень; визнання правдивості ситуації, але заперечення власної причетності. В результаті слухань, сенат, під тиском прихильників сторони обвинуватиці,

проголосували за засудження обвинуваченого; інша половина присяжних, вражена емоційністю звинуваченого, проголосувала за зняття звинувачень (50 проти 48 голосів) [Bates, 2019: Р. 34–43]. Дана судова справа, в результаті, стала наративом у західних дослідженнях впливу гендерних стереотипів (в даному випадку, нехарактерна за гендерними уявленнями поведінка обвинуваченого чоловіка) на суспільне сприйняття насильства над жінками. Гендерні стереотипи, як зазначається в дослідженнях, відіграють важливу роль у сприйнятті та реакції на жертв домашнього та сексуального насильства по відношенню до жінок. Соціальні упередження мають вплив не лише на реакцію суспільства на насильство, але й також на сприйняття жертв насильства представниками правоохоронних органів, соціальних інститутів (наприклад, інститут права), а головне – на ставлення самих жертв насильства до власної віктимізації. Зокрема, гендерні установки та стереотипи здатні змусити жертву замовчувати злочин, скоєний проти неї – це одна із головних, в контексті досліджуваної теми, деструктивна функція гендерних стереотипів. Дослідження впливу стереотипів на суспільне сприйняття насильства, його засудження або легітимацію, має відбуватись із огляду проблематики з позиції жертви задля визначення механізму такої деструктивної функції, що гендерний стереотип виконує, а також – в залежності від реагування державних органів на ситуації із домашнім насильством та заходи щодо покарання злочинців [Bates, 2019: Р. 34–43].

В наступному дослідженні, оприлюдненому в журналі “Гендерні ролі”, Е. Бейтс, К. Р. Клемент, Ш. Р. Пеннінгтон дослідили вплив стереотипізації відносин у близькості, пов’язаних із процесом віктимізації (віктимною схильністю) домашнього насильства [Bates, 2019: Р. 1-15]. Віктимна схильність – це така сукупність властивостей індивіда, набутих внаслідок психологічних, соціальних та інших факторів, що призводить до деструктивних наслідків, таких як сприйняття себе як жертву. Звідси, віктимізація - “процес реалізації віктимності у динаміці” [Філіппов, 2019: ст. 155]. В проблематиці даного мультидослідження зазначається, що хоча

домашнє насильство і відноситься до гендерно обумовленого феномену, емпіричні дані суперечать такій гендерній асиметрії у зареєстрованих показниках віктимізація та вчинення злочинів. Саме тому, метою дослідження було вивчення поведінкових моделей, гіпотетично сконструйованих у ситуаціях проявів домашнього насильства, а також – проблему визнання чоловіків як можливих жертв насильства у близькості (на противагу віктимізації жінок). Дослідження було проведено в Великобританії, результати якого були розподілені на групи за відповідністю, не відповідністю або відсутністю інформації щодо стереотипізації віктимності у ситуаціях із домашнім насильством [Bates, 2019: P. 1-15]. Методом дослідження було обрано Імпліцитний асоціативний тест, що широко використовується в психодіагностичних методиках з метою дослідження прихованих асоціацій в контексті дослідження когнітивно-соціальної поведінки. В онлайн-опитуванні брали участь 149 респондентів. Експериментальне дослідження проходило у декілька етапів задля вирішення таких завдань: визначити, в якій мірі відповідні та невідповідні стереотипи впливають на приховані гендерні стереотипи по відношенню до віктимізації чоловіків та скоєння злочинів жінками; в якій мірі невідповідний, у співвіднесенні до відповідного, первинний стереотип призводить до посилення мотивації щодо втручання або повідомлення про злочин у випадку проявів насильства по відношенню до чоловіків. В процесі опитування, респонденти мали надати інформацію щодо власних суб'єктивних норм, стереотипів, поведінкових намірів та власних очікувань, що відображались в результаті їхнього аналізу гіпотетично сконструйованих гендерних проявів домашнього насильства. За результатами дослідження, гіпотеза щодо впливу гендерних сценаріїв по відношенню до насильства була підтверджена так само, як і переважаюча думка щодо віктимізації жінок, а не чоловіків (119 респондентів погодились зі ствердженням “Статистичні данні демонструють тенденцію щодо віктимізації жінок внаслідок проявів домашнього насильства, а не чоловіків, оскільки 89% осіб, віком від 16 років, які зазнавали насильства більше 4 випадків за життя,

становлять саме жінки” – гендерна обумовленість віктимізації жертви). Також, респонденти вказали на готовність втрутитись у ситуації насильства над жінками в той час, як насильство над чоловіками не є суттєвою причиною втрутитись у конфлікт, що лише підтверджує проблему визнання віктимізації чоловіків (121 респондент вважає, що чоловіки сильніші, за жінок, тому не потребують сторонньої допомоги у випадках насильства). Відповідно до отриманих відповідей респондентів, в дослідженні порушена проблема не серйозного відношення до чоловіків-жертв домашнього насильства, зумовленого гендерними уявленнями та стереотипам про гендерні ролі (співчутливе відношення до жертв-жінок як до беззахисної та слабкої статі зустрічається частіше, ніж емпатія до жертв-чоловіків). Також, насильство щодо жінок частіше розглядається як залежне від контексту, тому респонденти шукають більш ширший опис конкретної ситуації, пов’язаної із проявами насильства у близькості.

Проблема суспільного ставлення щодо проявів домашнього насильства та віктимізації також досліджені в роботі “Вплив гендеру та гендерних рольових моделей на визнання провини правопорушників у випадках домашнього насильства (Барбадос)” [Linton, 2011: P. 31]. В дослідженні брали участь 99 жителів острова, яким були надані сконструйовані сценарії домашнього насильства задля здійснення ними оцінки цих ситуацій. Методом дослідження був факторний аналіз, що складався з таких позицій: “оцінка рівню серйозності ситуації”, “провина чоловіка”, “виправдання чоловіка”, “провина жінки”, “зловживання жінки”. Вибірка складалась із 47 представників чоловічої статі (47%) та 53 представниць жіночої статі (54%), з яких: 49,5% не були у відносинах, 41% - заміжні/одружені, 9% - розлучені. Середній вік респондентів склав 41 рік, а вікова категорія складалась з респондентів, віком від 16 до 78 років. За результатами дослідження, респондентки приписували більше звинувачень чоловікові-насильнику, тоді як барбадоські чоловіки частіше визнавали провину жінки-жертви (коефіцієнти 1,8 проти 0,6). Серед жінок частіше зустрічалось сприйняття

інциденту як прояву жорстокого поводження щодо жінок в той час, як чоловіки легше сприймали поведінку жертви як умисну провокацію насильства (коефіцієнти 2,5 проти 2,2). Що ж стосується ставлення до гендерних стереотипів як складових рольових гендерних моделей поведінки, респонденти із традиційними гендерними рольовими стереотипами сприймають реакцію насильника як виправдану та спровоковану жертвою-жінкою (коефіцієнт 2,5 – виправдання чоловіків, коефіцієнт 7 – зловживання (провокація) з-боку жертви-жінки). Мешканці з рівноправними атрибутами гендерних ролей визнали поведінку жінки-жертви як наслідок стійкості та тривалості моделі жорстокого поводження із жінкою-жертвою [Linton, 2011: P. 31]. Таким чином, гендерні стереотипи та установки впливають на суспільне ставлення до винуватців та жертв насильства у близькості.

Висновки до другого розділу. Гендерно зумовлене насильство щодо жінок – це “певні насильницькі дії одного індивіда чи групи індивідів, спрямовані жертву або групу-жертву через гендерну приналежність”. Дослідженням проблеми гендерної рівності, гендерних стереотипів та висвітлення гендерних ролей у ЗМІ займалися такі вітчизняні дослідники: С. Оксамитна, Т. Марценюк, В. Агєєва, Малес Л.В., Скорик М.М., Лавриненко Н.В., О. Сидоренко, О. Кісь, В. Слінчук, А. В. Костовська, Н. Авер’янова, А. Волобуєва, І. Лютик, Т. Пасова, О. Погорєлова, Н. Романчук, Н. Сарапин, І. Соломко та інші. Українська соціологічна дослідницька база демонструє тенденцію до популяризації досліджень стосовно проблематики гендерних відносин та гендерної рівності в Україні, зокрема на такі теми: гендерні ролі та стереотипи; гендерні моделі поведінки та стереотипи у ЗМІ; гендерні стереотипи у сімейних відносинах. За результатами дослідження, проведеного наприкінці лютого 2021 року Соціологічною групою “Рейтинг”, були отримані результати щодо ставлення українців до проблеми нерівності між чоловіками та жінками, а також – до ролі гендерних стереотипів в упередженому відношенні громадян до гендерних відносин та ролей в Україні.

Західна теоретично-емпірична база досліджень гендерно обумовленого насильства над жінками налічує більше матеріалів стосовно причинно-наслідкового взаємозв'язку гендерних стереотипів та насильства у близькості, а саме на такі теми: вплив стереотипів на віктимізацію жертв-жінок та жертв-чоловіків, проблема визнання віктимності жертв-чоловіків через гендерні стереотипи та уявлення, а також – стереотипно обумовлене засудження або виправдання насильства щодо його жертв (Е. Бейтс, К. Клемент, Ш. Лінтон, Т. Лорд та інші).

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА СТАВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ ДО ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

3.1 Програма дослідження на тему “Ставлення респондентів до гендерних стереотипів та суспільної проблеми замовчування домашнього насильства над жінками”

Тема проведеного дослідження обрана згідно із загальною темою дипломної роботи. Обраною *метою* є дослідити ставлення обраної групи респондентів до проблеми гендерної нерівності, обумовленої суспільними стереотипами, та проблеми замовчування домашнього насильства. Відповідно до проаналізованого емпірично матеріалу в другій частині дослідження, нами були висунуті такі *гіпотези*:

- 1) Серед найбільш поширених проблем гендерної нерівності по відношенню до жінок, на думку респондентів, є такі: гендерна нерівність у професійній самореалізації, домашнє насильство та його прояви (фізичне, сексуальне, психологічне та економічне), публічні сексуальні домагання та насильство (наприклад, у громадському транспорті), сексуалізація образу жінки у ЗМІ, складнощі у поєднанні професійного життя та сімейно-шлюбних відносин, стереотипне відношення до жінок як до “слабкої статі”;
- 2) Здебільшого, респонденти виражатимуть егалітарне ставлення до розподілу гендерних ролей у сферах професійної реалізації, сімейно-шлюбних відносинах;
- 3) Щодо ставлення до жертв насильства (жертви-жінки та жертви-чоловіки), вираження емпатії більшою мірою буде стосуватись жертв-жінок, а не жертв-чоловіків;
- 4) Проблема замовчування домашнього насильства в Україні, на думку респондентів, є актуальною;

- 5) Респонденти зазначатимуть суттєву роль суспільства (а саме – соціальних стереотипів та установок) у проблемі замовчування домашнього насильства.

Відповідно до наведених гіпотез, для виконання дослідження були сформовані такі *завдання*:

- 1) Проаналізувати вибірку дослідження та охарактеризувати генеральну сукупність;
- 2) Дослідити суб'єктивне ставлення респондентів до проблеми гендерної нерівності та гендерних ролей (у сферах професійної реалізації, сімейно-шлюбних відносинах), а також – визначити, яке значення відіграли гендерні стереотипи в процесі проходження анкети;
- 3) Визначити ставлення респондентів до публічних проявів насильства над жінками та чоловіками та рівень готовності допомогти жертві-жінці та жертві чоловіку за допомогою ситуативного методу; Дослідити ставлення респондентів до проблеми замовчування домашнього насильства в Україні та роль суспільства щодо сприяння або запобігання даної проблеми;
- 4) Отримати рекомендації щодо розробленої анкети дослідження;

Структура проведення та обсяг дослідження. На цьому етапі було сформоване анкетне онлайн-опитування із такою структурою: визначення вибірки за статтю, віком, терміном проживання у м. Києві, рівнем освіти (перший блок запитань); ставлення до проблем гендерної нерівності (другий блок запитань); гендерні стереотипи про можливості професійної реалізації (третій блок запитань); стереотипи у сімейно-шлюбних відносинах (четвертий блок запитань); ставлення до жертв публічного та домашнього насильства (п'ятий блок запитань); Чи були Ви свідком домашнього насильства (фізичне, психологічне, сексуальне та економічне)? (шостий блок запитань); фінальний етап та рекомендації (сьомий блок запитань). Також, задля створення анкети були теоретично та практично інтерпретовані такі поняття, як: гендерна

нерівність щодо жінок, гендерні стереотипи, віктимізація жертви, домашнє насильство (насильство у близькості) (Додаток А). Кількість запитань в анкеті складає 25 позицій та включає закриті запитання, відкриті запитання, шкали та запитання із варіантами відповідей. Учасникам опитування було надіслане запрошення із посиланням на онлайн-анкету (Google Forms), відбір відбувався на таких онлайн-ресурсах, як Facebook, Instagram та Telegram. Здебільшого, учасниками дослідження стали ті, що постійно або тимчасово проживають у місті Києві.

Методи. Для проведення дослідження були обрані такі методи соціологічних досліджень: теоретичні (аналіз, синтез, порівняння) та емпіричні (опитування). Методом збору соціологічної інформації було обране стандартизоване одноразове онлайн-опитування, яке складалось із кількісних запитань (закриті та відкриті запитання, шкали) та якісних запитань (відкриті запитання, ситуаційний метод (ситуативний метод моделювання ситуацій)).

Метод аналізу та синтезу полягає у виокремленні або об'єднанні частин досліджуваного предмету (розподіл цілого на частини або об'єднання частин в одне ціле). Даний метод є необхідним для конкретизації досліджуваної проблеми, оскільки полягає у категоріальному дослідженні предмету. В ході використання такого методу, дослідник здатен отримати окремі елементи та складові досліджуваного предмету, однак вони не є взаємопов'язаними і виражаються як автономні складники. Такий розподіл цілого дозволяє проаналізувати складники та динаміку проблеми дослідження [Шинкарук, 2002: ст. 19].

Анкетування – це опосередкований метод збору первинної соціологічної інформації, що фіксує оцінки, стереотипи установки та соціальну позиції респондентів. Для цього методу є характерним психологічно вербально-комунікативний підхід для установлення взаєморозуміння між респондентом та дослідником. Також, цей метод активно використовується в якісних,

кількісних та комбінованих соціологічних дослідженнях [Вербець, 2017: ст. 44-45].

Кількісні методи дослідження – це такі інструменти збору соціологічної інформації, які можна математично підрахувати. Найчастіше, кількісні методи соціологічних досліджень використовуються в анкетному опитуванні, експерименту та інших методах збору первинної інформації. На противагу кількісним методам дослідження, якісні – це такі інструменти збору соціологічної інформації, які не піддаються математичному обрахуванню. Для цього методу характерним є якісна оцінка ситуації та використання в історичній соціології, етнометодології, етнографії, етнології [Джонсон, 2003: ст. 37].

Ситуаційний метод дослідження (Кейс-стаді) – методологія дослідження, що використовується з-метою кращого розуміння окремих ситуацій, феноменів, явища і т. д. Кейс-стаді з-здебільшого використовується у якісних дослідженнях для вивчення одиничного соціального об'єкта [Степурко, 2017: ст. 72].

Термін проведення дослідження – з 8.05.2021 до 15.05.2021. Анкета із запитаннями розподілена на сім блоків (Додаток Б). В наступній частині проаналізовані результати дослідження.

3.2 Аналіз результатів дослідження на тему “Ставлення українців до гендерних стереотипів та суспільної проблеми замовчування домашнього насильства над жінками”

До участі у проведенні онлайн-опитування долучились 169 респондентів. Вік: 18-25 років – 88,2% (149 респондентів), 25-40 років – 5,9% (10 респондентів), більше 40 років – 5,9% (10 респондентів) (Рис.1). Рівень освіти: повна середня освіта – 8,9% (15 респондентів), незакінчена вища

(бакалавр) – 63,9% (108 респондентів), повна вища освіта (бакалавр) – 27,2% (46 респондентів).

Рис.1

Стать: жіноча – 68,6% (116 респондентів), чоловіча – 30,8% (52 респонденти) (Рис.2). Проживання у м. Києві: народився(лась) та проживаю постійно – 52,1% (88 респондентів), менше 10 років – 34,9% (59 респондентів), більше 10 років – 13% (22 респонденти). Сімейний стан: одружений/а – 9,5% (16 респондент), в постійних стосунках із партнером - 36,1% (61 респондент), в стосунках із постійним партнером не перебуваю – 54,4% (92 респонденти).

Рис. 2

Ставлення до проблем гендерної нерівності. На питання “На Вашу думку, які проблеми є найбільш поширеними по відношенню до жінок в Україні (оберіть декілька варіантів відповідей)” респонденти обрали домашнє насильство та його прояви (фізичне, сексуальне, психологічне та економічне) як основну проблему – 135 відповідей (79,9%); стереотипне відношення до

жінок як до “слабкої статі” – 104 відповіді (61,5%), публічні сексуальні домагання та насильство (наприклад, у громадському транспорті) – 86 відповідей (50,9%), сексуалізація образу жінки у ЗМІ – 85 відповідей (50,3%), гендерна нерівність у професійній самореалізації – 76 відповідей (45%) та складнощі у поєднанні професійного життя та сімейно-шлюбних відносин – 60 відповідей (40,2%) (Рис.3).

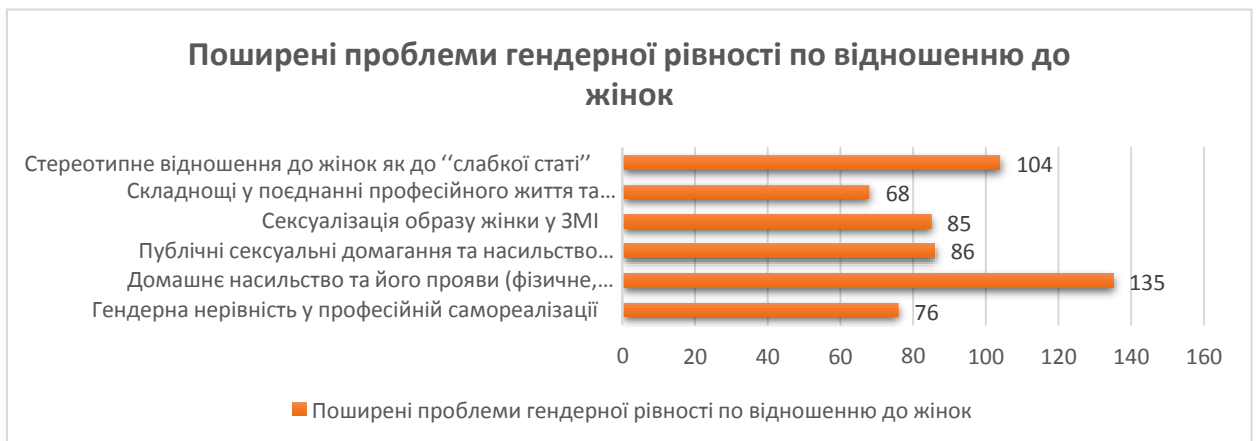

Рис.3

Також, респондентам була надана можливість оцінити ступінь поширеності кожної з проблем за шкалою від 0 до 5 (де 0 – не поширені, 5 – найбільш поширені): домашнє насильство та його прояви (фізичне, сексуальне, психологічне та економічне) знову набирають верховенство серед інших проблем – у максимальні 5 балів цю позицію оцінили 70 респондентів (41,4%); другу позицію так само утримує стереотипне відношення до жінок як до “слабкої статі” – 52 відповіді (30,8%). Найменшу кількість балів (0) отримали проблеми гендерної нерівності у професійній самореалізації – 12 відповідей (7,1%) (Рис. 4).

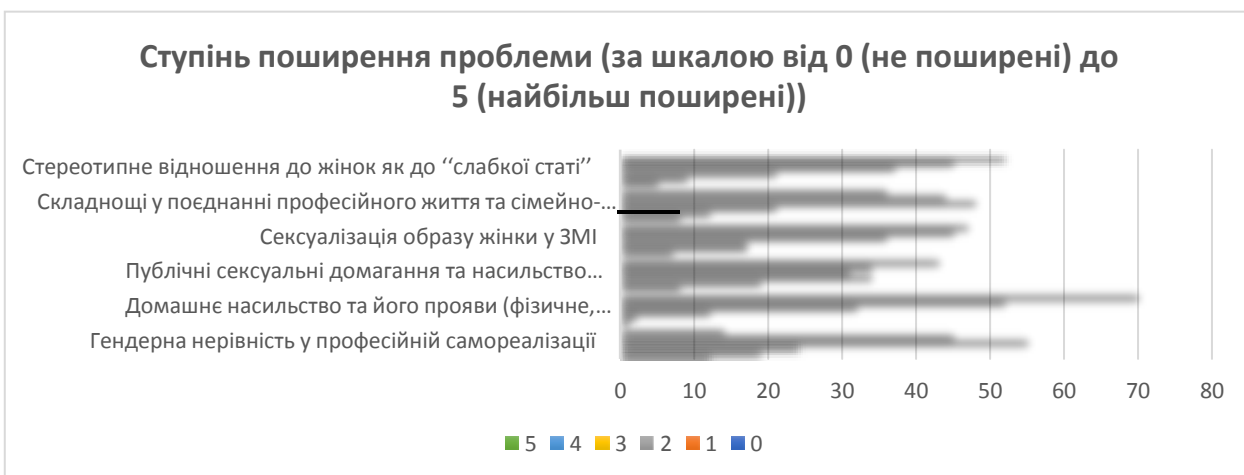

Рис.4

Розраховуючи середні показники по кожній з перерахованих проблем (оцінка від 3 до 5 балів), можна скласти такий умовний рейтинг, відповідно до суб'єктивної оцінки респондентами: домашнє насильство та його прояви (фізичне, сексуальне, психологічне та економічне) - 51,3, стереотипне відношення до жінок як до "слабкої статі" – 44,6; сексуалізація образу жінки у ЗМІ та складнощі у поєднанні професійного життя та сімейно-шлюбних відносин – 42,6; гендерна нерівність у професійній самореалізації – 38; публічні сексуальні домагання та насильство (наприклад, у громадському транспорті) – 36. Що ж стосується відповідей на запитання "Чи існує проблема гендерної стереотипізації (в однаковій мірі як чоловіків, так і жінок) у Вашому оточенні", респонденти вважають стереотипізація існує – 85 відповідей (50,3%), не існує – 44 відповідей (26%) та "важко відповісти" – 40 відповідей (23,7%) (Рис. 5).

Рис. 5

Згідно із результатами відповідей цього блоку, респонденти визнають проблему домашнього насильства як основну серед проблем гендерної нерівності по відношенню до жінок, а також – підтверджують проблему стереотипізації образу жінки та наявних стереотипів по відношенню як до жінок, так і до чоловіків у своєму оточенні.

Гендерні стереотипи про можливості професійної реалізації.
Респонденти надали такі відповіді на запитання “Хто має більше можливостей у політичній та громадській діяльності в Україні”: чоловіки – 101 відповідей (59,8%), жінки – 0 відповідей, однаково чоловіки та жінки – 59 відповідей (34,9%) та 9 респондентів (5,3%) із відповіддю не визначились (Рис. 6).

Рис.6

Що ж стосується верховенства в оплаті праці, 79 респондентів (46,5%) вважають, що чоловіки мають більше можливостей; 75 (44,1%) респондентів обрали варіант “однаково чоловіки та жінки”, 6 відповідей (3,5%) – жінки та 10 респондентів (5,9%) не визначились із вибором (Рис. 7).

Рис. 7

Щодо кар'єрного зросту, найбільше можливостей мають чоловіки – 75 відповідей (44,1%), однаково чоловіки та жінки – 73 відповіді (42,9%), жінки – 5 відповідей (2,9%) та 17 респондентів (10%) не визначились (Рис. 8).

Рис. 8

Згідно із такими результатами, більшість респондентів вважає, що чоловіки мають більше можливостей у професійній реалізації (середній показник відповідей – 85). Також, досить високого показника сягає варіант відповіді “однаково чоловік та жінка” – 69 відповідей в середньому значенні. Варіант відповідей “жінки” складає найнижчий середній показник – 3,6. Згідно із оцінкою можливостей професійної реалізації, респонденти дотримуються стереотипу щодо домінування чоловіків у досліджуваних сферах, що спонукає до висновків про існування гендерних нерівностей.

Однак, схильність серед відповідей до егалітарності також досить висока, що потребує повторного проведення дослідження з даної теми для визначення динаміки цих позицій у порівнянні.

Стереотипи у сімейно-шлюбних відносинах. Дослідження розподілу ролей у сімейно-шлюбних відносинах є вадливим аспектом у дослідженні проблеми гендерних стереотипів та домашнього насильства. За даними опитування цього блоку запитань, українці демонструють схильність до егалітарного розподілу ролей у сімейно-шлюбних відносинах: 113 респондентів (66,5%) вважають, що в родині чоловік та жінка мають заробляти однаково; відповідальність за хатні справи та виховання дітей також більшістю покладається однаково на чоловіків та жінок – 154 відповіді (90,6%); прийняттям важливих організаційних рішень мають займатись однаково чоловіки та жінки – 153 відповіді (90%). Однак, щодо заробітку, 19% респондентів вказали на більшу зарплатню для чоловіків та 14,1% не визначились, а позицію “жінки” не обрав жоден із респондентів. Схожа ситуація із веденням хатніх справ та вихованням дітей: 4,1% обрали цю справу як жіночу, 5,3% не визначились. А варіант відповіді “чоловіки” не обрав жоден із респондентів (Рис. 9).

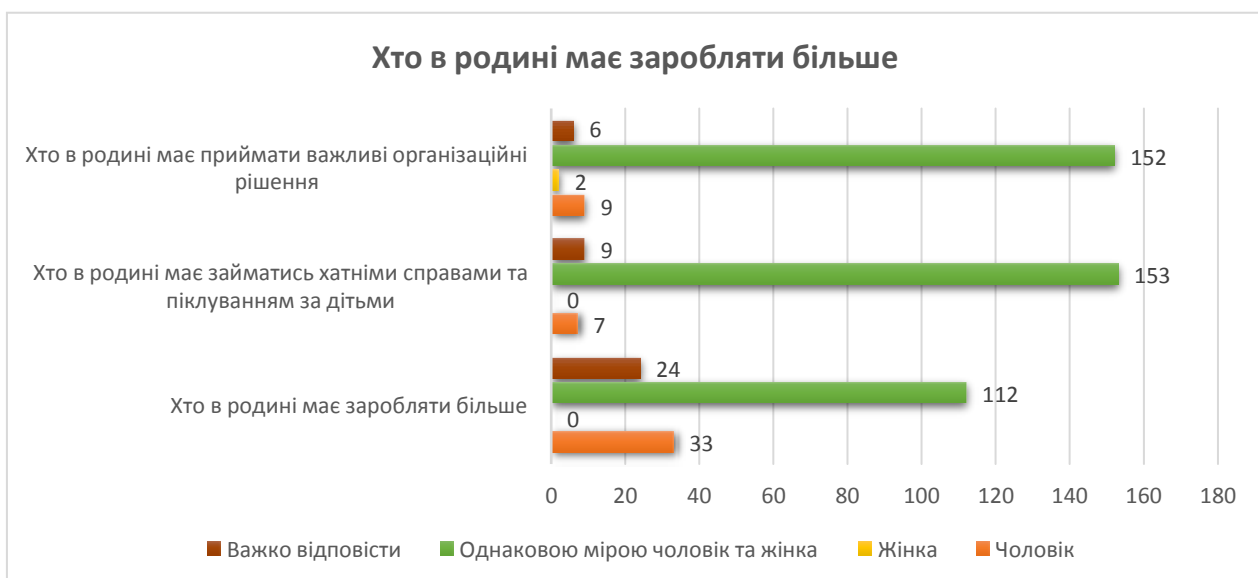

Рис. 9

На запитання “Який з типів розподілу влади у сімейно-шлюбних відносинах переважає в Україні?” 108 респондентів (63,5%) вважають, що в Україні переважає патріархальний порядок розподілу владних відносин у родині; 35 відповідей (20,6%) – егалітарний, 27 (15,9%) – матріархальний (Рис. 10). Незважаючи на прагнення до рівноправ'я у гендерних відносин, більшість опитаних все ж таки вважає, що в Україні панівним залишається патріархат.

Рис. 10

Ставлення до жертв публічного та домашнього насильства. Питання “Чи були респонденти хоч раз у житті свідками насильства” є важливим аспектом даного блоку, оскільки наступні запитання сконструйовані за допомогою моделювання конкретних ситуацій, відповідно, досвід респондентів вказуватиме на подальші відповіді на питання про “Якщо Ви стали свідком публічного насильства по відношенню до ЖІНОК, вкажіть якими будуть Ваші дії:” та “Якщо Ви стали свідком публічного насильства по відношенню до ЧОЛОВІКІВ, вкажіть якими будуть Ваші дії:”. Відповідно, 87 респонденти (51,2%) хоча б раз у житті були свідками насильства по відношенню до чоловіків та жінок (публічного насильства), 54 респонденти (31,8%) ніколи не були свідками та 29 респондентів (17,1%) не визначились (Рис. 11).

Рис. 11

Що ж стосується проявів домашнього насильства, то психологічного були свідками 128 респондентів (75,3%), фізичного – 83 респонденти (48,8%), сексуального 20 респондентів (11,8%) та економічного – 66 респондентів (38,8%) (Рис. 12).

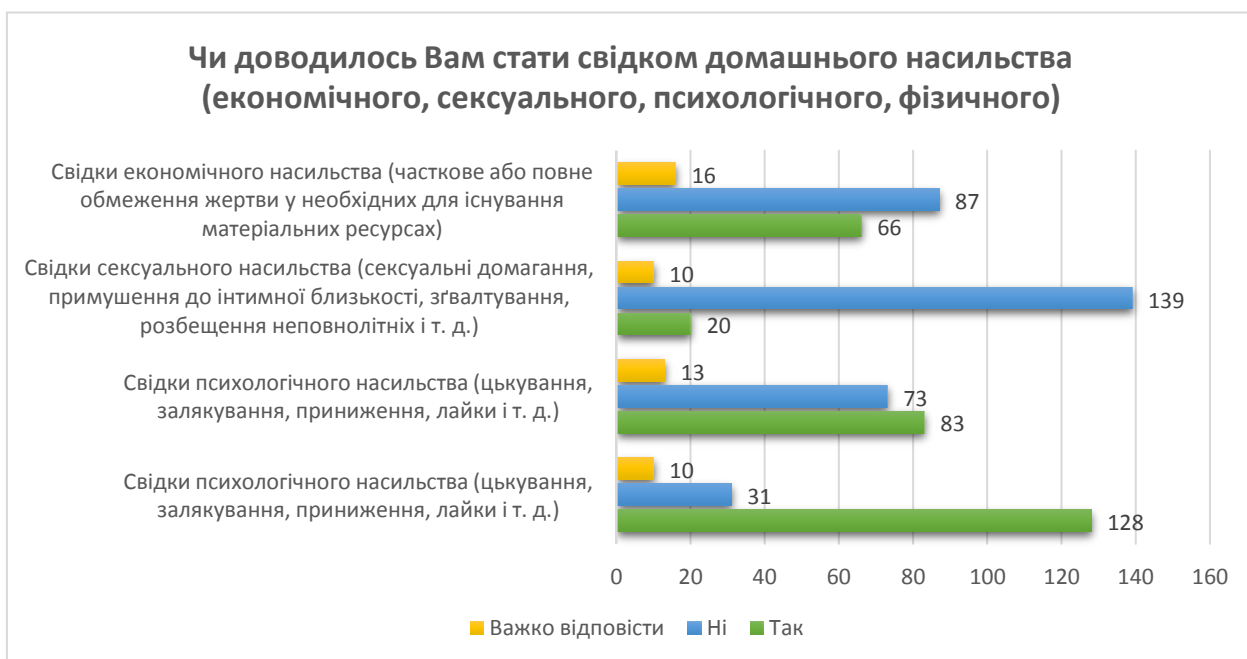

Рис. 12

Також, на запитання “Чи стикались Ви із проблемою замовчування домашнього насильства у своєму оточенні?” 45,3% (77 респондентів) відповіли “так”, 42,9% (73 респонденти) – “ні” та 11,8% (20 респондентів) – “важко відповісти” (Рис. 11).

**Чи стикались Ви із проблемою замовчування
домашнього насильства у своєму оточенні?**

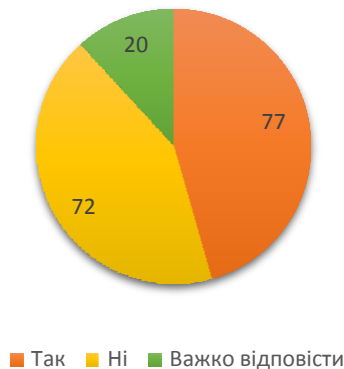

Рис. 11

На думку респондентів, найчастіше жертвами насильства стають жінки – 79,4% (135 відповідей); 10,6% - в однаковій мірі чоловіки та жінки, 7,6% (13 респондентів) – “важко відповісти” та 2,4% (4 відповіді) – чоловіки (Рис. 12).

**Хто частіше стає жертвою домашнього насильства в
українському суспільстві**

Рис. 12

Опитаним було наведено два ситуативні запитання, метою яких було визначити, якими будуть їхні дії якщо вони стануть свідками публічного насильства окремо до жінок та чоловіків (з метою порівняння), а також – наскільки вони довіряють та вважають ефективними дії правоохоронних органів у вирішенні даного питання. Якщо жертвою насильства є жінка, 35,9% (61 респондент) виразили власну готовність до особистого втручання у

конфлікт задля захисту жертви; якщо ж жертвою є чоловік, то відсоток, який готовий особисто втрутитись у вирішення конфлікту, дещо менший – 24,1% (41 респондент) (Рис. 13-14). Щодо довіри до правоохоронних органів, у вирішенні насильства проти жінок 24,7% (42 респонденти) вважають їх дії ефективними, а 13,5% (23 респонденти) – не ефективними. Правоохоронні органи вважаються більш дієвими у випадку насильства проти чоловіків: 30,6% (52 респонденти) готові звернутись по допомогу до поліції і 16,5% (28 респондентів) – не вважають такі дії ефективними (Рис. 13-14). Загалом, більшість респондентів готові хоч якимось засобом зарадити ситуації насильства, і лише меншість, хоч і симпатизуватиме жертві, залишатиметься осторонь (60% проти 25,5%) (Рис. 13-14).

Рис. 13

Рис. 14

Фінальний етап. Головними завданнями на фінальному етапі дослідження було виявити, чи відчували респонденти вплив власних стереотипів на надання відповідей; чи вважають вони проблему домашнього насильства важливою; чи погоджуються вони із думкою про те, що суспільство сприяє замовчуванню або засудженню проблеми насильства в Україні. Більшість респондентів (а саме – 56,5%) зазначили, що наявні стереотипи були орієнтирами для надання відповідей в процесі проходження анкети (Рис. 15).

Рис. 15

73% (124 респонденти) вважають, що суспільство (соціальні стереотипи та очікування) призводять до проблеми замовчування насильства в Україні (Рис. 16); 70,6% (120 респондентів) вказали на те, що суспільство так само сприяє засудженню жертв насильства в інтимній близькості (Рис. 17).

Рис. 16

Рис. 17

Також, респондентам була надана можливість відповісти на відкрите запитання: “Як Ви вважаєте, чи існує необхідність більш активного озвучення проблеми домашнього насильства над жінками в Україні та в світі? Будь-ласка, коротко аргументуйте думку (чому?)”. Серед позитивних відповідей вирізнялась така аргументація (134 респондентів відповіли “так”): необхідність у суспільній підтримці, посилення проблеми під час карантину, насильство – не норма, жінки частіше стають жертвами, суспільний тиск на жінок-жертв, озвучування проблеми веде до пошуків шляхів її рішення, ратифікація Стамбульської конвенції, увага суспільства до проблеми, стереотипні уявлення про роль жінки та про “виправдане насильство”. Також, 17 респондентів вказали на відсутність необхідності в озвучуванні проблеми, оскільки: вже існує достатній резонанс, необхідно шукати вирішення (озвучування не є ефективним засобом для подолання), в країні існують більш важливі проблеми. 18 відповідей не є однозначними: важко відповісти, озвучувати проблему насильства необхідно не лише по відношенню до жінок, але й до чоловіків та дітей, гострота проблеми залежить від країни (Додаток 3).

Висновки до третього розділу. Отже, в результаті проведеного дослідження були підтверджені або спростовані такі гіпотези:

- 1) Серед найбільш поширених проблем гендерної нерівності по відношенню до жінок, на думку респондентів, є такі (за середнім показником): домашнє насильство та його прояви (фізичне, сексуальне, психологічне та економічне) - 51,3, стереотипне відношення до жінок як до “слабкої статі” – 44,6; сексуалізація образу жінки у ЗМІ та складнощі у поєднанні професійного життя та сімейно-шлюбних відносин – 42,6; гендерна нерівність у професійній самореалізації – 38; публічні сексуальні домагання та насильство (наприклад, у громадському транспорті) – 36;
- 2) Здебільшого, респонденти виражають егалітарне ставлення до розподілу гендерних ролей у сферах професійної реалізації, сімейно-шлюбних відносинах, - незважаючи на прагнення до рівноправ'я у гендерних відносинах, більшість опитаних все ж таки вважає, що в Україні панівним залишається патріархат;
- 3) Щодо ставлення до жертв насильства (жертви-жінки та жертви-чоловіки), вираження емпатії більшою мірою буде стосуватись жертв-жінок, а не жертв-чоловіків: якщо жертвою насильства є жінка, 35,9% (61 респондент) виразили власну готовність до особистого втручання у конфлікт задля захисту жертви; якщо ж жертвою є чоловік, то відсоток, який готовий особисто втрутитись у вирішення конфлікту, дещо менший – 24,1% (41 респондент);
- 4) Проблема замовчування домашнього насильства в Україні, на думку респондентів, є актуальною: 134 респондентів відповіли “так” (необхідність у суспільній підтримці, посилення проблеми під час карантину, насильство – не норма, жінки частіше стають жертвами, суспільний тиск на жінок-жертв, озвучування проблеми веде до пошуків шляхів її рішення, ратифікація Стамбульської конвенції, увага суспільства до проблеми, стереотипні уявлення про роль жінки та про “виправдане насильство”);

5) Респонденти зазначатимуть суттєву роль суспільства (а саме – соціальних стереотипів та установок) у проблемі замовчування домашнього насильства - 73% (124 респонденти) вважають, що суспільство (соціальні стереотипи та очікування) призводять до проблеми замовчування насильства в Україні; 70,6% (120 респондентів) вказали на те, що суспільство так само сприяє засудженню жертв насильства в інтимній близькості.

В процесі виконання практичної частини роботи, були виконані такі завдання:

- 1) Проаналізовано вибірку дослідження та охарактеризовано генеральну сукупність;
- 2) Досліджено суб'єктивне ставлення респондентів до проблеми гендерної нерівності та гендерних ролей (у сферах професійної реалізації, сімейно-шлюбних відносинах), а також – визначено, яке значення відіграли гендерні стереотипи в процесі проходження анкети: більшість респондентів (а саме – 56,5%) зазначили, що наявні стереотипи були орієнтирами для надання відповідей в процесі проходження анкети;
- 3) Визначено ставлення респондентів до публічних проявів насильства над жінками та чоловіками та рівень готовності допомогти жертві-жінці та жертві чоловіку за допомогою ситуативного методу;
- 4) Досліджено ставлення респондентів до проблеми замовчування домашнього насильства в Україні та роль суспільства щодо сприяння або запобігання даної проблеми;

Висновки до третього розділу. Для виконання практичної частини роботи була розроблена програма дослідження на тему “Ставлення респондентів до гендерних стереотипів та суспільної проблеми замовчування домашнього насильства над жінками”. В результаті, були сформовані: мета, гіпотези, завдання, структура та обсяг дослідження; обрані методи (теоретичні (аналіз, синтез, порівняння) та емпіричні (опитування)). В опитуванні брали участь 169 респондентів, що склали вибірку: молодь, віком від 18 до 25 років,

68,6% з якої складають жінки; 63,9% вказали на незакінчену вищу освіту. За результатами дослідження, серед найбільш поширених проблем гендерної нерівності по відношенню до жінок, на думку українців, є такі (за середнім показником): домашнє насильство та його прояви (фізичне, сексуальне, психологічне та економічне) - 51,3, стереотипне відношення до жінок як до “слабкої статі” – 44,6; сексуалізація образу жінки у ЗМІ та складнощі у поєднанні професійного життя та сімейно-шлюбних відносин – 42,6; гендерна нерівність у професійній самореалізації – 38; публічні сексуальні домагання та насильство (наприклад, у громадському транспорті) – 36. Незважаючи на прагнення до рівноправ’я у гендерних відносин, більшість опитаних все ж таки вважає, що в Україні панівним залишається патріархат. Щодо ставлення до жертв насильства (жертви-жінки та жертви-чоловіки), вираження емпатії більшою мірою буде стосуватись жертв-жінок, а не жертв-чоловіків: якщо жертвою насильства є жінка, 35,9% (61 респондент) виразили власну готовність до особистого втручання у конфлікт задля захисту жертви; якщо ж жертвою є чоловік, то відсоток, який готовий особисто втрутитись у вирішення конфлікту, дещо менший – 24,1% (41 респондент). Проблема замовчування домашнього насильства в Україні, на думку респондентів, є актуальною: 134 респондентів відповіли “так”. Респонденти зазначатимуть суттєву роль суспільства (а саме – соціальних стереотипів та установок) у проблемі замовчування домашнього насильства - 73% (124 респонденти) вважають, що суспільство (соціальні стереотипи та очікування) призводять до проблеми замовчування насильства в Україні; 70,6% (120 респондентів) вказали на те, що суспільство так само сприяє засудженню жертв насильства в інтимній близькості.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного теоретико-практичного дослідження, були виконані такі завдання: розкрито сутність та охарактеризовано поняття гендерного стереотипу та його функції; розглянуто соціологічну теоретичну базу дослідження гендерних стереотипів як чинника насильства над жінками; виконано предметне дослідження проблеми гендерно обумовленої віктимізації жертв насильства у близькості та ролі гендерних стереотипів в цьому процесі на прикладі вітчизняних та західних досліджень; проведено та проілюструвано результати власного дослідження на тему “Гендерні стереотипи респондентів та їх роль у формуванні ставлення суспільства до жертв домашнього насильства”; надати рекомендації, розроблені на основі проведеного практичного дослідження з даної теми (Додаток С).

Отже, гендерні стереотипи – це існуючі у суспільстві уявлення про гендерні ролі та моделі поведінки, обумовлені наявними гендерами, переважно чоловіками та жінками. Необхідність гендерних стереотипів полягає у підтримці та збереженні, або ж розподілі та ратифікації гендерних ролей та їх виконання. Гендерні стереотипи здатні виконувати *деструктивні функції* та призвести до таких явищ як: гендерна дискримінація, нехтування індивіда власними інтересами задля задоволення суспільних очікувань, сповільнення розвитку та запобігання прогресу (стійка структура соціального стереотипу), формування хибних очікувань щодо поведінки чоловіків та жінок у суспільстві, замовчування насильства у суспільстві. Дослідженнями проблем насильства над жінками займалися такі соціологи як: Бурдьє (осмислення символічного насильства та “габітусу”), Рейвін Коннелл (соціологія маскулінності), Бек і Бек-Герсхайм (вебберівський підхід аналізу поширення індивідуалістичних шлюбних відносин у постіндустріальному суспільстві) і т. д. В історії культури, продуктом діяльності якої і виступають стереотипи, розрізняють такі моделі гендерних відносин: класична модель, некласична модель, постнеокласична модель, гендерна асиметрія у 21 столітті. Роль стереотипів у функціонуванні гендерів полягає у формуванні стандартних

моделей поведінки у суспільстві, що відбувається безумовно внаслідок тих установок, цінностей та правил, які існують в такому суспільстві. Звідси, стереотипи, як спрощене уявлення про світ навколо, відіграють роль у відповідності тим очікуванням, що існують всередині соціуму. Гендерні стереотипи несуть у собі відбиток архаїчних уявлень про гендери та гендерні відносини, а ці уявлення, в свою чергу, є тими характеристиками та поняттями, що беруть участь у формуванні стереотипного образу правильного “чоловіка” та “жінки”.

Гендерно зумовлене насильство щодо жінок – це “індивідуальні чи колективні насильницькі дії, спрямовані переважно або виключно на певну групу осіб через їхню гендерну приналежність”. Дослідженням проблеми гендерної рівності, гендерних стереотипів та висвітлення гендерних ролей у ЗМІ займалися такі вітчизняні дослідники: С. Оксамитна, Т. Марценюк, В. Агеєва, Малес Л.В., Скорик М.М., Лавриненко Н.В., О. Сидоренко, О. Кісь, В. Слінчук, А. В. Костовська, Н. Авер’янова, А. Волобуєва, І. Лютик, Т. Пасова, О. Погорєлова, Н. Романчук, Н. Сарапин, І. Соломко та інші. Українська соціологічна дослідницька база демонструє тенденцію до популяризації досліджень стосовно проблематики гендерних відносин та гендерної рівності в Україні, зокрема на такі теми: гендерні ролі та стереотипи; гендерні моделі поведінки та стереотипи у ЗМІ; гендерні стереотипи у сімейних відносинах. За результатами дослідження, проведеного наприкінці лютого 2021 року Соціологічною групою “Рейтинг”, були отримані результати щодо ставлення українців до проблеми нерівності між чоловіками та жінками, а також – до ролі гендерних стереотипів в упередженому відношенні громадян до гендерних відносин та ролей в Україні. Західна теоретично-емпірична база досліджень гендерно обумовленого насильства над жінками налічує більше матеріалів стосовно причинно-наслідкового взаємозв’язку гендерних стереотипів та насильства у близькості, а саме на такі теми: вплив стереотипів на віктимізацію жертв-жінок та жертв-чоловіків, проблема визнання віктимності жертв-чоловіків через гендерні стереотипи та уявлення, а також – стереотипно

обумовлене засудження або виправдання насильства щодо його жертв (Е. Бейтс, К. Клемент, Ш. Лінтон, Т. Лорд та інші).

Для виконання практичної частини роботи була розроблена програма дослідження на тему “Ставлення респондентів до гендерних стереотипів та суспільної проблеми замовчування домашнього насильства над жінками”. В результаті, були сформовані: мета, гіпотези, завдання, структура та обсяг дослідження; обрані методи (теоретичні (аналіз, синтез, порівняння) та емпіричні (опитування)). В опитуванні брали участь 169 респондентів, що склали генеральну сукупність. За результатами дослідження, серед найбільш поширених проблем гендерної нерівності по відношенню до жінок, на думку опитаних, є домашнє насильство та його прояви (фізичне, сексуальне, психологічне та економічне) - 51,3. Незважаючи на прагнення до рівноправ'я у гендерних відносин, більшість опитаних все ж таки вважає, що в Україні панівним залишається патріархат. Щодо ставлення до жертв насильства (жертви-жінки та жертви-чоловіки), вираження емпатії більшою мірою буде стосуватись жертв-жінок, а не жертв-чоловіків: якщо жертвою насильства є жінка, 35,9% (61 респондент) виразили власну готовність до особистого втручання у конфлікт задля захисту жертви; якщо ж жертвою є чоловік, то відсоток, який готовий особисто втрутитись у вирішення конфлікту, дещо менший – 24,1% (41 респондент). Проблема замовчування домашнього насильства в Україні, на думку респондентів, є актуальною: 134 респондентів відповіли “так”. Респонденти зазначають суттєву роль суспільства (а саме – соціальних стереотипів та установок) у проблемі замовчування домашнього насильства: 73% (124 респонденти) вважають, що суспільство (соціальні стереотипи та очікування) призводять до проблеми замовчування насильства в Україні; 70,6% (120 респондентів) вказали на те, що суспільство так само сприяє засудженню жертв насильства в інтимній близькості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Вербець В. В. Методологія та методика соціологічних досліджень / В. В. Вербець. – Рівне: Острог, 2017. – 167 с.
- Вілкова О. Ю. Конструктивні та деструктивні вияви гендерних стереотипів / Олена Юріївна Вілкова. // Соціологія. – 2004. – С. 24–29.
- Гендерні ролі та стереотипи. // Соціологічна група “РЕЙТИНГ”. – С. 39.
- Джонсон А. Тлумачний словник із соціології / Алан Джонсон. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003. – 480 с.
- Лавриненко Н.В. Гендерні відносини в родині / С. М. Оксамитна // Основи теорії гендеру / С. М. Оксамитна. – Київ: К.І.С., 2004. – С. 354–385.
- Липпман В. Общественное мнение / У. Липпман. - М.: Институт Фонда ” Общественное мнение”, 2004. - 384 с.
- Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти / В. Л. Андрєєнкова, Ю. В. Аносова, В. В. Байдик, В. І. Бондар. – Київ: Ла-Страда Україна, 2020. – С. 45-46
- Магдюк Л. Гендерні стереотипи. Вплив гендерних стереотипів на представлення жінок і чоловіків на ринку праці / Лариса Магдюк. // Наукова періодика КНЕУ. – 2011. – С. 7–10.
- Марценюк Т. О. Гендерні стереотипи зовнішньої реклами: (на прикладі Подолу міста Києва) / Т. О. Марценюк, О. А. Рождественська. // Наукові Записки. – 2009. – №96. – С. 82–88.
- Мельник Г. С. Масс медиа: психологические процессы и эффекты / Галина Сергеевна Мельник. - СПб: Изд-во С.-Петербургского университета, 1996. - 159 с.
- Оксамитна С. М. Гендерні ролі та стереотипи / С. М. Оксамитна // Основи теорії гендеру / С. М. Оксамитна. – Київ: К.І.С., 2004. – С. 157–182.
- Протидія домашньому та гендерно зумовленому насильству й добробут громадян / Т. В. Журавель, О. О. Кочемировська, К. В. Пуха, В. В. Янковець. // UNFPA. – 2020. – С. 5–7.

Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2020. – 206 с.

Пушонкова О. А. Гендерні відносини: архетип, стереотип, ідентичність / О. А. Пушонкова, З. В. Шевченко. – Черкаси: Колектив авторок, 2016. – 202 с.

Розуміння та попередження насильства проти жінок. Насильство у близькості. // ВООЗ. – 2012. – С. 2–12.

Степурко Т. Кейс-стаді як метод як метод викладання управлінських дисциплін в охороні здоров'я / Т. Степурко, О. Ігнащук. // Вісник. – 2017. – С.

Суходольская Н. П. Социальный стереотип в жизнедеятельности людей: Автореф. дис. на получение наук. степени канд. филос. наук: спец. 09.00.11 "социальная философия" / Суходольская Наталья Павловна - Москва, 2009. - 28 с.

Ташфел А. Соціальні стереотипи та соціальні групи / А. Ташфел // Міжгрупова поведінка / А. Ташфел. – Оксфорд, 1981. – С. 144–167.

Федоришин Г. Гендерні стереотипи як рушії домашнього насильства / Галина Федоришин. // Збірник наукових праць: психологія.. – 2018. – С. 26–32.

Філіппов С. О. Віктимологічні аспекти запобігання домашнього насильства / С. О. Філіппов. // Кримінальне право та кримінологія. – 2019. – №144. – С. 153–161.

Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук. – Київ: Абрис, 2002. – 751 с.

A Sociologist's Perspective on Domestic Violence: A Conversation with Michael Johnson. // CLASP. – 2006. – P. 2–7.

Bates E. The Impact of Gendered Stereotypes on Perceptions of Violence: A Commentary / E. Bates, K. R. Clement, S. R. Pennington. // Gender roles. - 2019. - №81. - P. 34–43.

Bates E. What about the Male Victims? Exploring the Impact of Gender Stereotyping on Implicit Attitudes and Behavioral Intentions Associated with Intimate Partner Violence / E. Bates, K. R. Clement, S. R. Pennington. // Gender roles. - 2019. - №81. - P. 1–15.

Hearn J. The sociological significance of domestic violence: Tensions, paradoxes and implications / Jeff Hearn // *Modern Sociology* / Jeff Hearn., 2013. - P. 152–170.

Linton C. The Influence of Gender and Gender Role Attitudes on Domestic Violence Culpability Assignment in Barbados / C. Linton, T. Lord. - 2011. - P. 31.

ДОДАТКИ

Додаток А

“Теоретична та практична інтерпретація понять”

Теоретична інтерпретація понять	Практична інтерпретація понять
Гендерна нерівність щодо жінок	Гендерна нерівність у професійній самореалізації Домашнє насильство та його прояви (фізичне, сексуальне, психологічне та економічне) Публічні сексуальні домагання та насильство (наприклад, у громадському транспорті) Сексуалізація образу жінки у ЗМІ, складнощі у поєднанні професійного життя та сімейно-шлюбних відносин Стереотипне відношення до жінок як до “слабкої статі”
Гендерні стереотипи - це існуючі у суспільстві уявлення про гендерні ролі та моделі поведінки, обумовлені наявними гендерами, переважно чоловіками та жінками.	Гендерна нерівність (чоловіки та жінки) – можливості для реалізації Сімейно-шлюбні відносини (ролі та обов’язки) Владні відносини у стосунках
Віктимізація жертви - процес реалізації віктимності, тобто сприйняття себе як жертву внаслідок соціальних психологічних та інших факторів, у динаміці.	<ul style="list-style-type: none"> • Жінка-жертва • Чоловік-жертва
Домашнє насильство (насильство у близькості) - зразок поведінки в будь-яких близьких стосунках, що використовується для набуття або збереження влади та контролю над інтимним партнером.	<ul style="list-style-type: none"> • Сексуальне • Фізичне • Економічне • Психологічне

Додаток В

“АНКЕТА дослідження на тему “Ставлення українців до гендерних стереотипів та суспільної проблеми замовчування домашнього насильства над жінками””

Блок перший. Вибірка

1. Вкажіть ваш вік:
  - 1) 18-25 років
  - 2) 25-40 років
  - 3) Більше 40 років

2. Вкажіть Вашу освіту:
  - 1) Повна середня освіта
  - 2) Незакінчена вища
  - 3) Повна вища освіта
  - 4) Інше

3. Вкажіть Вашу стать:
  - 1) Чоловік
  - 2) Жінка
  - 3) Інше

4. Як довго Ви проживаєте у м. Києві?
  - 1) Народився(лась) та проживаю на постійній основі
  - 2) Менше 10 років
  - 3) Більше 10 років
  - 4) Інше

5. Вкажіть Ваш сімейний стан:
  - 1) В стосунках із постійним партнером не перебуваю
  - 2) Одружений/а
  - 3) В постійних стосунках із партнером

Блок другий. Ставлення до проблем гендерної нерівності

6. На Вашу думку, які проблеми є найбільш поширеними по відношенню до жінок в Україні (оберіть декілька варіантів відповідей):
  - 1) Гендерна нерівність у професійній самореалізації
  - 2) Домашнє насильство та його прояви (фізичне, сексуальне, психологічне та економічне)
  - 3) Публічні сексуальні домагання та насильство (наприклад, у громадському транспорті)
  - 4) Сексуалізація образу жінки у ЗМІ
  - 5) Складнощі у поєднанні професійного життя та сімейно-шлюбних відносин
  - 6) Стереотипне відношення до жінок як до “слабкої статі”
  - 7) Інше _____

7. Чи можете Ви оцінити за шкалою від 0 (не поширені) до 5 (найбільш поширені) проблеми по відношенню до жінок:
- 7.1 Гендерна нерівність у професійній самореалізації
0 1 2 3 4 5
- 7.2 Домашнє насильство та його прояви (фізичне, сексуальне, психологічне та економічне)
0 1 2 3 4 5
- 7.3 Публічні сексуальні домагання та насильство (наприклад, у громадському транспорті)
0 1 2 3 4 5
- 7.4 Сексуалізація образу жінки у ЗМІ
0 1 2 3 4 5
- 7.5 Складнощі у поєднанні професійного життя та сімейно-шлюбних відносин
0 1 2 3 4 5
- 7.6 Стереотипне відношення до жінок як до “слабкої статі”
0 1 2 3 4 5

8. На Вашу думку, чи існує проблема гендерної стереотипізації (в однаковій мірі як чоловіків, так і жінок) у Вашому оточенні:
- 1) Погоджуюсь
  - 2) Не погоджуюсь
  - 3) Важко відповісти

Блок третій. Гендерні стереотипи про можливості професійної реалізації

9. Як Ви вважаєте, хто має більше можливостей у політичній та громадській діяльності в Україні:
- 1) Чоловіки
  - 2) Жінки
  - 3) Однаково
  - 4) Важко відповісти
10. Як Ви вважаєте, хто має більше можливостей в оплаті праці:
- 1) Чоловіки
  - 2) Жінки
  - 3) Однаково
  - 4) Важко відповісти
11. Як Ви вважаєте, хто має більше можливостей в кар’єрному зрості:
- 1) Чоловіки
  - 2) Жінки
  - 3) Однаково
  - 4) Важко відповісти

Блок четвертий. Стереотипи у сімейно-шлюбних відносинах

12. На Вашу думку, хто в родині має заробляти більше::
- 1) Чоловік

- 2) Жінка
  - 3) Однаково
  - 4) Однаково чоловіки та жінки
  - 5) Важко відповісти
13. На Вашу думку, хто в родині має займатись хатніми справами та піклуванням за дітьми:
- 1) Чоловік
  - 2) Жінка
  - 3) Однаково
14. На Вашу думку, хто в родині має приймати важливі організаційні рішення: Чоловік
- 1) Жінка
  - 2) Однаково
15. На Вашу думку, який з типів розподілу влади у сімейно-шлюбних відносинах переважає в Україні?
- 1) Патріархальний (домінування чоловіків)
  - 2) Матріархальний (домінування жінок)
  - 3) Егалітарний (рівноправ'я)

Блок п'ятий. Ставлення до насильства

16. Чи були Ви свідком насильства по відношенню до жінок/чоловіків у публічному місці?
- 1) Так, більше одного разу
  - 2) Так, одноразово
  - 3) Ніколи
  - 4) Важко відповісти
17. Якщо Ви стали свідком публічного насильства по відношенню до ЖІНОК, вкажіть якими будуть Ваші дії:
- 1) Готовий/а особисто втрутитись у конфлікт задля захисту жертви-жінки
  - 2) Співчуватиму жінці-жертві, однак не втручатимусь у ситуацію задля власної безпеки
  - 3) Звернусь до правоохоронних органів або поліції оскільки вважаю їх ЕФЕКТИВНИМИ у вирішенні подібних ситуацій
  - 4) Не звертатимусь до правоохоронних органів або поліції оскільки НЕ ВВАЖАЮ їх дії ефективними у вирішенні подібних ситуацій
  - 5) Інше _____
18. Якщо Ви стали свідком публічного насильства по відношенню до ЧОЛОВІКІВ, вкажіть якими будуть Ваші дії:
- 1) Готовий/а особисто втрутитись у конфлікт задля захисту жертви-чоловіка
  - 2) Співчуватиму чоловіку-жертві, однак не втручатимусь у ситуацію задля власної безпеки
  - 3) Звернусь до правоохоронних органів або поліції оскільки вважаю їх ЕФЕКТИВНИМИ у вирішенні подібних ситуацій
  - 4) Не звертатимусь до правоохоронних органів або поліції оскільки НЕ ВВАЖАЮ їх дії ефективними у вирішенні подібних ситуацій
  - 5) Інше _____

Блок шостий. Чи доводилось Вам бути свідком домашнього насильства?

19. Чи доводилось Вам бути свідком домашнього насильства?

19.1 Психологічного (цькування, залякування, приниження, лайки і т. д.)

Так Ні Важко відповісти

19.2 Фізичного (нанесення тілесних ушкоджень різного ступеню, штовхання, ляпаси і т. д.)

Так Ні Важко відповісти

19.3 Сексуального (сексуальні домагання, примушення до інтимної близькості, зґвалтування, розбещення неповнолітніх і т. д.)

Так Ні Важко відповісти

19.4 Економічного (часткове або повне обмеження жертви у необхідних для існування матеріальних ресурсах)

Так Ні Важко відповісти

20. Чи стикались Ви із проблемою замовчування домашнього насильства у своєму оточенні?

- 1) Так
- 2) Ні
- 3) Важко відповісти

21. Як Ви вважаєте, хто частіше стає жертвою домашнього насильства в українському суспільстві:

- 1) Чоловіки
- 2) Жінки
- 3) В однаковій мірі
- 4) Важко відповісти

Блок сьомий. Фінальний етап

22. Чи відчули Ви вплив власних стереотипів, уявлень та установок під час проходження анкети?

- 1) Так
- 2) Скоріше так
- 3) Скоріше ні
- 4) Ні
- 5) Важко відповісти

23. Як Ви вважаєте, чи існує необхідність більш активного озвучення проблеми домашнього насильства над жінками в Україні та в світі? Будь ласка, коротко аргументуйте думку (чому?) (відкрите запитання)

24. Як Ви вважаєте, чи сприяє українське суспільство (соціальні стереотипи та очікування) замовчуванню проблеми насильства над жінками?

- 1) Повністю погоджуюсь
- 2) Часткового погоджуюсь
- 3) Частково не погоджуюсь
- 4) Повністю не погоджуюсь

- 5) Важко відповісти
25. Як Ви вважаєте, чи сприяє українське суспільство (соціальні стереотипи та очікування) засудженню жертв насильства в інтимних стосунках (жертви-жінки)?
- 1) Повністю погоджуюсь
  - 2) Часткового погоджуюсь
  - 3) Частково не погоджуюсь
  - 4) Повністю не погоджуюсь
  - 5) Важко відповісти

Додатково. Надайте оцінку якості даної анкети (за шкалою від 0 (не відповідає) до 5 (повністю відповідає))

Доречність запитань стосовно досліджуваної теми

0 1 2 3 4 5

Грамотність та дотримання пунктуаційних вимог

0 1 2 3 4 5

Актуальність досліджуваної проблеми

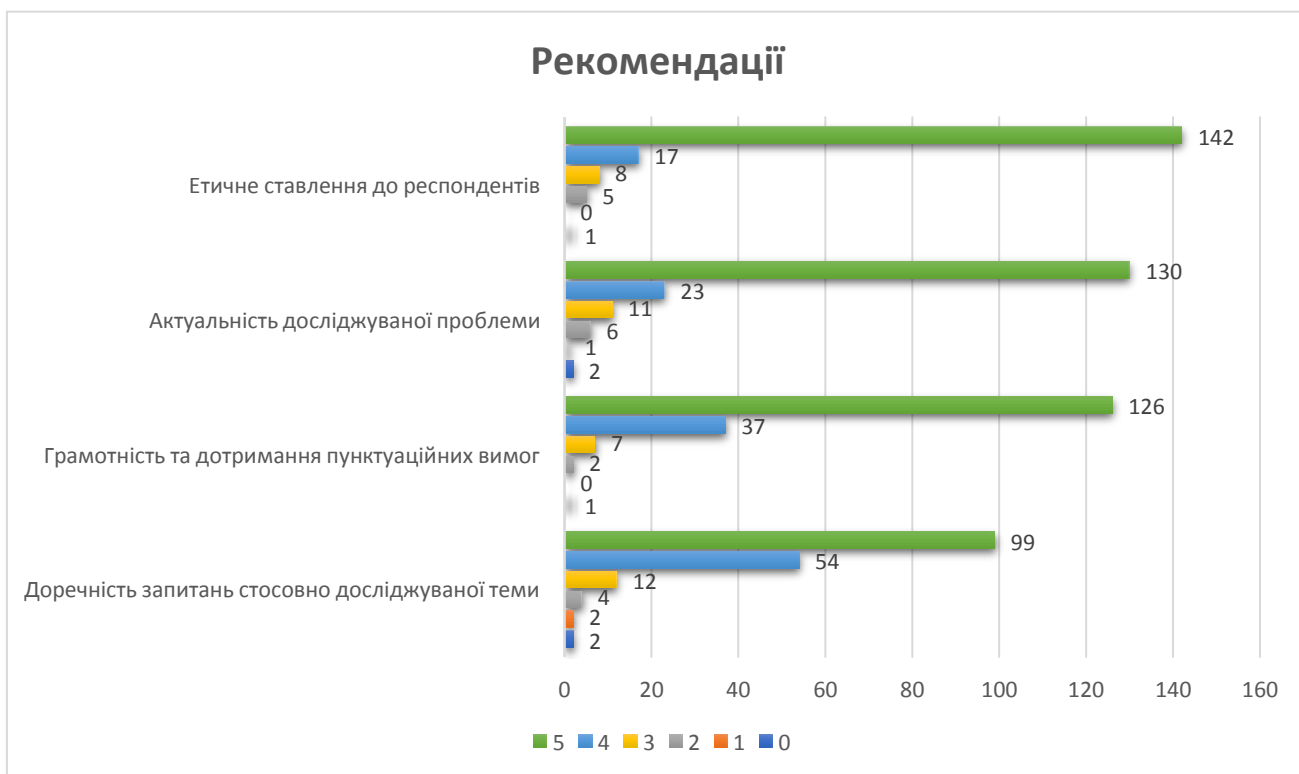
0 1 2 3 4 5

Етичне ставлення до респондентів

0 1 2 3 4 5

Додаток С

“Рекомендації щодо проведеного дослідження на тему “Ставлення респондентів до гендерних стереотипів та суспільної проблеми замовчування домашнього насильства над жінками””

* Блок сьомий. Рекомендації